

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİÇAĞ DİLLERİ VE KÜLTÜRLERİ
(SUMEROLOJİ)
ANABİLİM DALI

SUMERCE İSİM VE FİİL FORMLARI

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı:

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Tez Sınav Tarihi.....

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİÇAĞ DİLLERİ VE KÜLTÜRLERİ
(SUMEROLOJİ)
ANABİLİM DALI**

SUMERCE İSİM VE FİİL FORMLARI

Yüksek Lisans Tezi

Ayberk ALAGÖZ

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Sebahattin BAYRAM**

Ankara - 2006

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	6
KISALTMALAR.....	7
BİBLİYOGRAFYA.....	10
GİRİŞ.....	13
I. BÖLÜM: İSİMLER.....	18
A-İSİM YAPILARI.....	18
1-Yalın İsimler.....	18
2-Birleşik İsimler.....	18
B-İSİMLERDE ÇOĞUL YAPMA.....	21
1- /-ene/.....	22
2- /-hi.a/.....	23
3- /-meş/.....	23
4- İkilemeli Yazılış.....	24
C-İSMİN HALLERİ.....	25
1- Yalın Hali.....	25
2- Ünlem Hali.....	26
3- Özne Hali.....	26
4- Belirtme Hali.....	27
5- Yönelme Hali.....	28
6- İyelik Hali.....	29
7- Bulunma Hali.....	30
8- Bulunma-Yönlene Hali.....	31
9- Birliktelik Hali.....	31
10- Ayrılma Hali.....	33
11- Yönlene Hali.....	35
12- Eşitlik Hali.....	26

İsim Durum Ekleri Tablosu	37
II. BÖLÜM: FİİLLER.....	38
A- FİİL FORMLARI.....	38
B- FİİL GÖVDELERİ.....	38
C- FİİL SINIFLARI.....	39
D- HAMTU VE MARÛ TERİMLERİ.....	42
E- GELECEK ZAMAN EKİ /ed/.....	48
F- ÇOĞUL FİİLLER.....	51
G- ÇEKİMLİ FİİL.....	53
Geçişsiz Eylem Çekimleri.....	54
Geçişli Eylem Çekimleri.....	56
H- ZAMİR ELEMENLARI.....	58
Zamir İçekleri.....	59
Zamir Sonekleri.....	61
I- FİİL ÇEKİM ÖNEKLERİ.....	63
Çekim Öneki /ı-/.....	63
Çekim Öneki /a-/.....	65
Çekim Öneki /-ga-/.....	66
Çekim Öneki /-m-/.....	67
Çekim Öneki /mu-/.....	68
Çekim Öneki /ba-/.....	68
Çekim Öneki /bı-/.....	69
Çekim Öneki /al-/.....	70
J- KİP ÖNEKLERİ.....	70
Olumsuzluk Öneki /nu-/.....	70
Kesin Olumsuzluk Öneki /bara-/.....	71
Yasaklayıcı ve Onaylacı Önek /na-/.....	72
İstek Öneki /ga-/.....	74

Dilek ve Affirmatif Önek /ha-/.....	75
Kip Öneki /ša-/.....	76
Bağlam Öneki /ù-/.....	77
Kip Öneki /iri-/.....	78
Kip Öneki /nuš-/.....	79
K- DURUM İÇEKLERİ.....	79
Yönelme Durumu.....	79
Birliktelik Durumu.....	82
Yönlenme Durumu.....	85
Bulunma-Yönlenme Durumu.....	87
Çıkma Durumu.....	88
Bulunma Durumu.....	88
L- YAN CÜMLE.....	89
Dilek Kipi.....	90
Bağlaçlı Yan Cümle.....	91
Yan Cümlecikler.....	92
M- EMİR KİPİ.....	93
N- BİRLEŞİK FİLLER.....	93
SONUÇ.....	96
ÖZET.....	97
ABSTRACT.....	98

ÖNSÖZ

Sumerce fiil yapılarının incelenmesine yönelik tez konumu; A. Falkenstein, M.L. Thomsen, vs. gibi Sumerologların eserlerini baz alarak hazırladım.

Tezde temel olarak; I. Bölümde Sumerce isimler, isimlerin yapıları ve durum ekleri ele alınmış, II. Bölümde fiiller, fiillere gelen takılar ve bunların özellikleriyle ilgili örnekler Türkçe karşılıkları verilerek anlatılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmamın ileride yapacağım Sumerce çalışmalara bir temel teşkil edeceğini umuyorum.

Gerek konu seçimimde, gerekse çalışmalarım esnasında konuyu belli bir düzen içinde işleme yollarını açıklayan değerli hocam; Prof. Dr. Sebahattin BAYRAM'a teşekkür ederim.

Ayberk ALAGÖZ

YAYIN KISALTMALARI

AfO	Archiv für Orientforschung.
AOAT	Alter Orient und Altes Testament.
AOATS	Alter Orient und Altes Testament, Sonderreiche.
AS	Assyriological Studies .
BIN	Bayblonian Inscriptions in The Collection of J.B. Nies.
CT	Cuneiform Texts from Babylonian Tablets in the British Museum.
DD	Dumuzi's Dream.
DP	Document's Présargoniques.
DTCFD	Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi.
ECTJ	Early Cuneiform Texts in Jena.
GSG	Grundzüge der sumerischen Grammatik.
GSSL I,II	Grammatik der Sprache Gudeas von Lagaš.
HSAO	Heidelberg Studien zum Alten Orient.
JCS	Journal of Cuneiform Studies.
JNES	Journal of Near Eastern Studies.
MSL	Materialen zum surischen Lexikon.
NG	Die neusumerischen Gerichtsurkunden.
OBGT	Old-Babylonian Grammatical Texts.
OrNS	Orientalia Nova Series.
PAPS	Proceedings of the American Philosophical Society.
PBS	Publications of the Babylonian Section.
RA	Revue d'Assyriologie et d'Archéologie Orientale.
SDI	Sumerian Dimensional Infixes.
SKIZ	Sumerische "Königshymnen" der Isin-Zeit.
SR	Sumerische Rechtsurkunden.

TCS	Texts from Cuneiform Sources.
TMH	Texte und Materialien der Frau Professor Hilprecht Sammlung im Eigentum der Universität Jena.
UET	Ur Excavations, Texts.
VS	Vorderasiatische Schriftdenkmäler der Königlichen museen zu Berlin.
WO	Welt des Orients.
YNER	Yale Near Eastern Researches.
YOS	Yale Oriental Series.
ZA	Zeitschrift für Assyriologie und Vorderasiatische Archologie.
ZDMG	Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft.

ÖZEL KISALTMALAR

çş.	Çoğul Şahıs.
E.B.	Eski Babil.
E.S.	Eski Sumer.
F.	Fiil Kökü.
K.	Konson.
Ör.	Örnek.
s.	Sayfa.
Sld.	Silindir.
St.	Statü (heykel).
tş.	Tekil Şahıs.
vd.	Ve devamı.
Z.	Zamir.
[]	Sesleri gösterir.
/ /	Yapım eklerini gösterir.

BİBLİYOGRAFYA

- Bilgiç, E., “Atatürk, Fakültemiz ve Kürsümüz, Sumerlilerin Tarih, Kültür ve Medeniyetleri”, DTCTF Atatürk’ün 100. Doğum Yılına Armağan Dergisi, Ankara 1982.
- Edzard, D.O., “Fargen der sumerischen Syntax”, ZDMG 109, Wiesbaden 1959
- “Hamtu, marû und freie Reduplikation beim Sumerischen Verbum. I. II. III.”, ZA 61, 62, 66. Berlin 1971, 1972, 1976.
- ‘Du hast mir gegeben’, ‘ich habe dir gegeben’. Über das sumerische Verbum sum”, WO 8, Stuttgart 1976
- Falkenstein, A., “Untersuchungen zur sumerischen Grammatik 1. Der Plural des Kohortativs. 2. Des richtungsanzeigende Infix -ra-”, ZA 47, Berlin 1939
- “Untersuchungen zur sumerischen Grammatik 3. Das affirmativ Präformativ na-”, ZA 47, Berlin 1942
- “Untersuchungen zur sumerischen Grammatik. 4. Das affirmativ Präformativ ší-/ša-”, ZA 48, Berlin 1944.
- Grammatik der Sprache Gudeas von Lagaš I, Rome 1949
- Das sumerische, Leiden 1959.
- “Zur Grammatik der altsumerischen Sprache”, Afo 18, Graz 1957.
- Gragg, G.B., “A class of ‘When’ Clauses in Sumerian”, JNES 32, Chicago 1973.
- Sumerian Dimensional Infixes, Neukirchen 1973.
- Hayes, J.L., A Manual of Sumerian Grammar and Texts, Malibu 1990.

- Jacobsen,T., "Introduction to the Chicago Grammatical Texts", MSL IV, Chicago 1956.
- About the Sumerian Verb, Chicago 1965.
- Krecher,J., "Zum Emesal-Dialekt des Sumerischen", HSAO I, Wiesbaden 1967.
- Krecher, J., "Die pluralischen Verba für gehen und stehen im Sumerischen", WO 4, Göttingen 1968.
- Korkmaz, Z., Gramer Terimleri Sözlüğü, Ankara, 1992.
- Landsberger, B., "Sumerler", DTCFD 1943 /V, Ankara 1943.
- Landberger,B-Hallock,R. Materialien zum Sumerischen Lexikon IV, Rome 1959.
- Jacobsen,T.- Falkenstein.
- Liebermen, S.J., "The Phoneme /o/ in Sumerian", AOAT 203, Neukirchen-Vluyn 1979
- Postgate, J.N. "Two Points of Grammar in Gudea", JCS 26, New Haven 1974.
- Poebel, A., The Sumerian Prefix Forms e- and i- in the Time of the Earlier Princes of Lagaš, Chicago 1931.
- Grundzüge der Sumerischen Grammatik, Rostock 1923.
- Römer, W.H., Sumerische "Königshymnen" der Isin-Zeit (SKIZ), Leiden 1965.
- "Kleine Beiträge zur Grammatik des Sumerischen. Das prtäufigernde Element iri-",BiOr 32, Leiden 1975.
- "Kleine Beiträge zur Grammatik des Sumerischen. Das modale grammatische Element nu-uš-" AOATS 25, Neukirchen 1976.
- Schneider, N., "Die Wunspartikel ha-, hé-, hu- in der Ur III Texten, OrNS 15, Rome 1946.

- Sollberger, E., Le système verbal dans les inscriptions “royales” presargoniques de Lagaš, Geneve 1952.
- Steiner, G., “Hamtu und Marû als verbale Kategorien im Sumerischen und im Akkadischen”, RA 75, Paris 1981.
- Westenholz, A., Pre-sargonic and Sargonic Documents from Nippur and Fara in the Hilprecht-Sammlung vorderasiatischer Altertümer, ECTJ, Copenhagen 1975.
- Thomsen, M.L., The Sumerian Language, Copenhagen 1984.
- Yoshikawa, M., “The Marû and Hamtu Aspects in the Sumerian Verbal System”, OrNS 37, Rome 1968.
- Yoshikawa, M., “On the Grammatical Function of -e- of the Sumerian Verbal Suffix -e-dè / -e-da(m)”, JNES 27, Chicago 1968.
- “The Marû Conjugation in the Sumerian Verbal System”, OrNS 43, Rome 1974.
- “Sumerian Ventive and Ientive”, OrNS 47, Rome 1978.
- “Aspectual Morpheme /a/ in Sumerian”, ZA 69, Berlin 1979.
- “The Sumerian Verbal Prefixes mu-, ì- and Topicality”, OrNS 48, Rome 1979.

GİRİŞ

Sumerce Sâmi veya Hint-Avrupa dilleri gibi bükülgen dillerden olmayıp, bitişken (agglütinative) dillerdendir. Bu bakımdan Sumerce, Ural-Altay dillerinden Türkçe, Macarca ve bazı Kafkas dilleri ile yapı konusunda bir hayli benzerlikler gösterir.

Sumerce, cümle teşkili bakımından kompleksif denilen, muğlak fakat mantıkî sıraya bağlı cümle teşkili karakteri ile Türk dili ailesine yakın; kursif denilen Sâmi ve Hint-Avrupa dillerinin daha sade ve düz cümle kuruluşuna uzak bir yapıya sahiptir. Kompleksif diller önce özneyi, sonra çeşitli derecedeki tümleçleri , yan cümleleri ve sonra ana fiili bir an içinde zihinde, konuşmanın mantığına göre sıralayıp ona göre cümleyi ortaya koyan dillerdir. Halbuki, kursif diller, önce özneyi, fakat hemen arkasından fiili söyleyen, arkasından da tümleçleri ve yan cümleleri ekleyen dillerdir. Bu sebeble kuruluş ve yapı bakımından kompleksif ve kursif diller arasında farklar vardır. Kompleksif diller mantık dilidirler.¹

Sumerce kompleksif cümle yapısı ile ilgili olarak zincirleme cümle şekli vardır. Yani ibareler arka arkaya sıralanır ve sonunda bir gramer eki ile bağlanarak bir bütün teşkil ederler.

¹ Bilgiç,E., “Atatürk, Fakültemiz ve Kürsümüz, Sumerlilerin Tarih, Kültür ve Medeniyetleri”, DTCF Atatürk’ün 100. Doğum Yılına Armağan Dergisi, Ankara 1982, s.105.

Bu dilde temel gramer bütünlüğünü tek kelimedenden ziyade kelimeler bütünü teşkil eder. Onun gramer edatları veya ekleri, kelime köklerine ayrılmaz şekilde bağlı olmaktan çok müstakil hüviyetlerini korurlar.²

Sumerce'de sesli harflerin sayısı tartışmalıdır. A. Poebel, sesli harfleri iki gruba ayırmıştır. 1. Açık Vokaller: a, e, o 2. Kapalı Vokaller: ë, i, u.³ S.J. Lieberman Sumerce'deki sesli harflerin "i, e, a, o, u" olduğunu iddia etmiştir.⁴ Fakat günümüzde Sumerologlar 4 sesli harfin varlığını kabul etmişlerdir. Bunlar; a, e, i ve u'dur.

Sumerce'de 15 sessiz harf vardır. Bunlar; b, d, g, ğ, h, k, l, m, n, p, r, s, ŝ, t, z. Sessiz harfler vokal ile başlayan bir gramer eki bağlanmadığı hallerde, kelime sonunda teleffuz edilmezler.

Sumerce'de köklerin büyük kısmı tek heceli olmakla beraber, oldukça fazla çok heceli kelime vardır. Kelime köklerinin mükerrer kullanılışı, eşya veya fiillerin çoğul şekillerini meydana getirir. HĪ.A ve -ene gibi çoğul yapan diğer ekler de vardır.

İsimler ekseriya birleşik kelimelerden meydana gelirler: Önce tek heceli birkaç kelime alalım: lú (adam), dub (tablet), ur (köpek), di (karar), má (gemi), a (su), vs. lú-gal (büyük adam: kral), dub-sar (tablet yazan: kâtip), di-ku₅ (hüküm kesen: hâkim), ur-zir (zincir köpeği: ev köpeği), má-lah₄ (gemi yürüten: kaptan) Bu örneklerde derin bir gözetleme olmadan bir sıralama yapılmıştır. Bundan dolayı, düzenleme karakteri Sumer dilinden doğmuştur

² Landsberger, B., "Sumerler", DTCF Dergisi 1943/V, Ankara 1943, s.89.

³ Poebel,A., "The Sumerian Prefix Forms e- and i- in the Time of The Earlier Princes of Lagaş, Chicago 1931

⁴ Lieberman, S.J., "The Phoneme /o/ in Sumerian", AOAT 203, Neukirchen-Vluyn 1979, s.23.

denmektedir. Herhangi bir ismin terkiinden onun içeriği ve özellikleri çıkarılabilir.⁵

Sumer dilinde gramatik cinsiyet, yani eril (masculine) ve dişil (feminine) ayırımı yoktur. Bunların yerine isimler Sumerce’de ‘‘canlı’’ veya ‘‘cansız’’ olarak iki gruba ayrılırlar. Bu ayırıda tanrılar ve insanlar ‘‘canlılar’’ sınıfına, eşya ve hayvanlar ise ‘‘cansızlar’’ sınıfına dâhildirler.

Sumerce’de cümle ve kelimelerin anlamlarının açık olmasına karşılık, bir nüans zenginliği gösteren önekler ve içekler fiillerin ifadesinde müphemlik arzeder ve bir cümleyi meydana getiren parçalar akuzatif objesi müstesna olmak üzere, fiilde tekrar ifade olunurlar.⁶

Sumer dilinin bir takım lehçeleri de vardır. Asıl lehçe Emegir ‘‘aslı dil’’ idi. Diğer lehçeler Emesal veya Ememi lehçesi tanrıçaların ve kadınların konuşmalarında kullanılırdı.⁷

Sumer dilinin dönemlere ayrılmasında politik ve tarihi olaylar gibi dile ait kıstaslar da göz önüne alınmıştır. Buna göre Sumerce; Eski Sumer Dönemi, Yeni Sumer Dönemi ve Eski Babil Dönemi olarak üç bölümde incelenmiştir.

Eski Sumer Dönemi

M.Ö. 2600 yılından Sargon dinastisinin sonlarına kadar (M.Ö. 2200) yılları arasını kapsar. Sumerce gramer için değerlerin karşılaştırılması yeni olduğundan Fara ve Abi şalabih’den çıkan metinlerin özümlemesi zordur.

⁵ Bilgiç, E., ‘‘Atatürk, Fakültemiz ve Kürsümüz, Sumerlilerin Tarih, Kültür ve Medeniyetleri’’, s.106.

⁶ Bilgiç, E., ‘‘Atatürk, Fakültemiz ve Kürsümüz, Sumerlilerin Tarih, Kültür ve Medeniyetleri’’, s.106.

⁷ Falkenstein, Das Sumeriche, Leiden 1959, s.34.

Eski Sumerce metinlerin orthografik özellikleri oldukça kusurludur. Dilbilimsel kaynakların değerleri küçültülmüş bazen de ihmal edilmiştir. Bu dönem metinlerini dikkate alarak Sumerce'nin gramerini tarif etmek imkânsızdır. Fakat geç devirlerdeki metinlere danışılarak ilavelerde bulunmak mümkündür ve tarihsel sıra için önemli bilgilerdir. Eski Sumerce metinleri iki grupta inceleyebiliriz.

2600-2500 Arkaik Metinler: ekonomik, idari ve edebi olarak ele geçen metinlerdir.

2500-2340 Pre-Sargonik Metinler: İnşaat kitabelerinin hepsi ve I. Lagaş Dinastisi'nden kalan metinlerdir. Bu dönem metinleri arasında Entemena'nın koni biçimindeki kitabesi ve Akbabalar steli vardır. Bundan başka kısa fermanlar, erken kanun metinleri, ilahiler, efsane ve mitolojik konulu metinlerde bu dönemin önemli yapıtlarıdır.

Yeni Sumer Dönemi

Yaklaşık 200 yıl sürmesine rağmen bu dönemdeki metinleri iki gruba ayırmamız gereklidir.

Gution Periyodu 2200-2100: Lagaş ensisi Gudea'dan kalan metinlerdir. Belgeler kadar iyi durumda olan diğer nesnelere ve heykel kitabelerinin yanında 2 tane silindir kitabe vardır.

III. Uruk Dinastisi (2100-2000): Bu dönemdeki metinler daha dar kapsamlı olduğundan, idarî metinlerin sıralanışı açısından önemlidir. Bu dönemin dili oldukça heterojen ve edebi tarzı belirtir. Metinler Akadca'nın etkisi altındadır.

Eski Babil Dönemi (2000-1600)

Bu tarihsel dönem 2003 yılında III. Ur Dinastisinin çöküşünden önceki dönemde başlar. Şimdiki gramer kurallarını içeren bu çağın metinleri çeşitlerine göre iki gruba ayrılmıştır.

Kral Kitabeleri: Larsa ve İsin Dinastilerinin kuralları, inşaat ve hukuk kitabeleridir.

Edebi Metinler: Mektuplar, atasözleri, müzakere, dualar, tanrı ve kral ilahileri epik ve mitolojik konulu metinlerdir. Bu edebi metinler Sumer dilinin hacmini oluşturur.

I. BÖLÜM

İSİMLER

Canlı veya cansız varlıkları tanımlamamıza yarayan, onları sınıflandıran (canlı-cansız, dişil-eril, tekil-çoğul) kelimelere **isim** denir.

Sumerce'de isimler şekil bilimi (morfolojik) olarak sıfat veya fiillerden farklı değildirler. İsimlere dişil veya eril şekilde cinsiyet ayırımı yapılmamıştır. İsimler canlı veya cansız olarak kategorize edilmiştir.

A) İSİM YAPILARI

Sumerce'de isimler yapılarına göre 2 gruba ayrılırlar:

1-YALIN İSİMLER:

Birleşik yapıda olmayan ve hiçbir yapım eki almamış olan isimlerdir.

Ör: a “su” , şu “el” , igi “göz” , ^{giš}apin “saban”, vs.

2- BİRLEŞİK İSİMLER:

İki ya da daha fazla kelimenin aralarına veya sonlarına ek almaksızın birleşmesiyle oluşan, kelimelerin tek başlarına iken kullandıkları anlamlarını yitirip yeni bir mana kazanmış sözcük grubuna **birleşik isim** denir.

Sumerce'de sıfatlardan veya fiillerden türetilmiş isimlerin, iki isimden türemiş birleşik isimlerden farkı yoktur. Fiil formları bazen isim gibi kullanılmıştır.

Birleşik isimler a) **isim + isim** b)**isim + fiil** c) **isim +isim + fiil**
d)**isim + sıfat** gibi yollar izlenerek elde edilmiştir.⁸

⁸ Thomsen,M.L., The Sumerian Language., s.56

a) isim + isim: İki ismin yalın hali kullanılarak yapılır.

Ör: dingir-ama = tanrı – anne “tanrıça” Gud. Sl. B XXIII 19

ur – sag = adam – baş “kahraman” Gud St B II 2

dumu – nita₂ = oğul – erkek “mirasçı” Gud. Sl. B II 19

b) isim + fiil: Bir isim ve çekimsiz haldeki fiilin birleşmesinden oluşur.

Ör: di – kud: dava – karar vermek “yargıç” (UET 1,140,10)

dub - sar : tablet – yazmak “katip” (VS 14,118,II 6)

ni – ba : “eşya – vermek “hediye” (WF 34 I 17)

c) isim + isim + fiil: İki yalın isimden ve çekimsiz haldeki fiilden oluşur.

Ör: gaba – šu – gar : göğüs – el – vurmak “düşman” (UET 1, 300)

engar – gu₄ – ra : saban- öküz- koşmak “çiftçi” (Gud. St. F III14-15)

ki – a- na₈ : yer – su – içmek “pınar, çeşme” (Gud. St. B VII 55)

d) isim + sıfat: Bir isim ve bir sıfattan meydana getirilmiş birleşik isimdir.

Ör: ki- mah : yer – yüksek “mezarlık” (Gud. St. B V I)

a-huš : su-öfkeli “taşkın, sel” (Gud. Sl. B II 17)

kisal – mah: avlu-yüksek (Gud. St. E IV 15)

Birleşik isimlerin oluşturulmasında; yukarıda bahsettiğimiz eşleşmelerin dışında daha sık olarak /nu-, nam-, níg-/ önekleri kullanılmıştır.⁹ Bu öneklerin kullanılışlarını inceleyecek olursak:

nu – İsim :

Sumerce gramer kurallarına uymayan nu + isim formu meslek adları teşkil edilmesinde kullanılmıştır. /nu-/ önekinin tam niteliği belli olmayan /nu/ sesinin, /lú/ “adam” kelimesinin sesçil bir şekli veya bir çeşit zamir öneki olduğu ileri sürülmüştür.¹⁰ /nu-/ ile oluşturulan isimler D.O. Edzard tarafından bir araya toplanmıştır.¹¹

Ör: nu-banda₃ “Müfettiş” “banda₃: Küçük”

nu-erim₂ : “Alçak, adi” “erim₂: Şiddet, zor”

nu-sag: “Rahip” “sag : Baş”

/nu-/ tanrıların ve kutsal şeylerin vasıflarını anlatan isimler içerisinde kullanılmıştır. Fakat anlamı tam olarak belli değildir.

^dNu.nam.nir “Enlil’in sıfatı”

^dNu.dím-mud “Enki’nin sıfatı”

^dNu.nir “Ninurta’nın sıfatı”

İçerisinde /nu-/ yapım eki bulunan başka isimler de vardır fakat etimolojilerinin ne olduğu belli değildir.

nu-mu.su : “dul” (Gud. St.B VII)

/nam-/:

⁹ Poebel A., GSG, 45; Thomsen M.L., SL,55; Edzard DO, AS 20, 71.

¹⁰ Edzard DO, ZANF 21, 98-110.

¹¹ Edzard DO, Sumerische Komposita mit dem Nominalpräfix nu-, ZA 55.

/nam- / yaklaşık olarak “herhangi bir şey” veya “ona ait herşey” diye tercüme edilebilir. **me** “olmak” fiilinden türetildiği ya da /ana-àm/ “o nedir?” kalıbından oluşturulduğu kanaati hakimdir. Başka bir teori ise de /na-ì-me/ çekimli fiil kalıbından türetildiğidir.

/nam-/ genel olarak canlı varlıkları gösteren isimlerle birleşir. **nam + isim**, birleşik isimlerin en yaygın ve soyut formlarla kullanılan şeklidir.

Ör: nam- nun “Prenslık” (Gud. Sı A 26)

nam- dingir “Tanrılık” (Gud. Sı A 7)

nam – lugal “Krallık” (Gud. Sı A 2)

/nam-/, sıfat veya fiil köküyle görülebilir. Bu durumdaki birleşik isimler soyuttur.

Ör: nam- mah “Güç”

nam-şub “Büyü”

nam- ur.sag “kahramanlık”

/níg-/:

/níg-/, “şey, bir şey” anlamında kendi başına da bir isimdir. Fiil kökünden isim türetileceği zaman bu önek kullanılmıştır.

Ör: erim₂ “yıkma” níg-erim₂ “Kötülük” (Gud. St B VII)

ba “vermek” níg-ba “Hediyelik” (Gud. Sı A VI 26)

gal “büyük” níg-gal “Büyüklik” (Gud. Sı A I 13)

B-İSİMLERDE ÇOĞUL YAPMA

İsimler kendi aralarında tekil-çoğul, özel-cins, canlı-cansız olarak gruplara ayrılırlar. Sumerce’de de isimler birlikler halinde düşünülüp çoğul

ifade edilebilecekleri (ordu, sürü) gibi dilin yapısında bulunan eklerle de isimler çoğul hale getirilebilirler.

Sumercenin de dahil olduğu bitişken diller ailesinde, bükülgen dil grubunun aksine isimler, önlerinde sayı bulunduruyorsa çoğul eklerinden hiç birini almadan tekil olarak yazılabilir ama anlam çoğuldur.

Ör: šu-nigín 165 áb “Toplam 165 inek”

šu-nigín 75 lú “toplam 75 adam”

Sumerce'deki isimler /-ene, -meš, -hi.a/ gibi eklerle ve ismin tekrarlanması (reduplikasyon) yöntemiyle çoğul hale getirilmişlerdir. Şimdi bu çoğul yapma yöntemlerini inceleyelim:

1- /-ene/:

/-ene/ yalnız canlı varlık isimleriyle beraber görülür. Sayılardan sonra kullanılmamışlardır.

Bu sonek sıklıkla /-e-ne/ veya /(K)e-ne/, sesli harf ile sonlanmış hecelerden sonra sadece /-ne/ olarak karşımıza çıkar.

Çoğul sonekinin pozisyonu sıfat veya iyelik sonekinden sonradır.

A. Poebel GSG'de, /-ene/nin yapısının incelemiştir; /e/ ünlüsünü işaret zamiri olan /e/nin tekrarlamalı yazılışı, /n/ ünsüzünü de kaynaştırma (hiatustilger) harfi olarak değerlendirmiştir. Bu izah A. Falkenstein tarafından da kabul görmüştür.

Ör: dingir-ene “Tanrılar”

ama-dingir-re-ne-ke₄ “Tanrıların annesi” (Gud. St. A III 15)

ab-ba-ne < aba-ene “Yaşlılar” (UET 1)

2- /-hi.a/:

Hayvan ve cansız varlık isimleriyle görülen /-hi-a/, aslında hi (he) “karıştırmak” fiilinin çekimsiz formundan türetilmiş olup anlamı “karışık, çeşitli, birkaç”tır.

A. Falkenstein’a göre cins isimlerin sonuna gelen /-hi.a/ gerçekte bir çoğul eki değildir. /-hi.a/’nın kullanıldığı isimlerden önce mutlaka sayı kullanıldığından dolayı isim zaten çoğuldur ve Sumerce’de de sayılardan sonra gelen isim, çoğul eki almaz. Falkenstein buna bağlı olarak da /-hi.a/’nın görevini ismi çoğul yapan ek olarak değil, çoğulluğu vurgulayan bir öge olarak açıklamıştır.

Geç Sumer Dönemi ve Akadca metinlerde çoğulluk belirten ideogram olarak kullanılmıştır.

Ör: 26 udu-hi.a 4 uzù-maš-hi-a “26 koyun, 4 oğlak” (NG 120)

šu-nígin 90 túg-hi-a “Toplam 90 elbise” (GSG 52)

šu-nígin 23 gu₄-hi-a “Toplam 23 boğa” (NG 120)

3 - /-meš/:

/-meš/ soneki gerçekten çoğul yapan bir sonek değildir. Onun gerçek görevi birleşik (enklitik) kopuladır yani bildirme ekidir.

Kopula; yüklemi özneye bağlayan, birleşip ünlü ve uyumlarına giren, cevher fiilinin (olmak, bir halde bulunmak) bildirimini teklik ve çokluk üçüncü şahıs çekimlerine gelerek anlamı kuvvetlendiren –DIR ekidir.

/-meš/ cins isimlerle görülmemiş daima özel isimlerle beraber kullanılmıştır. Bu kullanım şekli de görevinin kopula ispatlar.

/-meš/ çoğul eki, eski devirlerde /-me-eš/, sonraları /-meš/, Gudea döneminde /-š/ ünsüzünün düşmesiyle /-me/ olarak karşımıza çıkar.

Özellikle Sumerce ideogramlı Akadca metinlerde ve Geç Sumer Dönemi metinlerinde /-me-eš/, /-ene/ gibi kullanılmıştır. Fakat bu kullanım /-meš/'in asıl olan kopula görevinden uzaktır.

Ör: dumu-banda₂ imin ^dBa-ba₆-me bàn-da en ^dNin-gír-su-ka-me “Onlar Bey Baba'nın 7 kızıdır, Bey Ningirsu'nun 7 kızıdır.” (Gud. S1 B XI 11-12)
sipa-gu₄-tur-tur-me “Onlar, ineklerin çobanlarıdır.”

4- İkilemeli (Tekrarlamalı) Yazılış:

Bu tür çoğul yapma yönteminde ismin iki defa yazılması söz konusudur.

İkilemeli yazılış canlı veya cansız isimlerle kullanıldığı gibi daha çok varlık adları ile kullanılmıştır.

İkilemeli yazılışın anlamı bir bütünlük içermesidir. Şartlara göre **gud** “inek” veya “inek sürüsüne işaret eder, gud-gud formu ise “ineklerin tümü” veya “onlardan her biri” olarak düşünülür. Yine **dingir-ene** “tanrılar” anlamındadır fakat **dingir-dingir** “bütün tanrılar, panteon” olarak algılanır.

Bu yazılışın bazı durumlarda özel isimlerle birlikte kaydedilmesi hali, ismi çoğul yapmak için değil vurgulamak içindir. Bu durumda çoğul hali elde etmek için sonlarına çoğul soneki olan /-ene/'yi alırlar.

Ör: ur-sag-ur-sag –e-ne “Bütün kahramanlar”
ama dumu-dumu-ne “Bütün çocukların annesi”

Gudea devri metinlerinde isimden sonra gelen sıfatın da çift olarak kullanıldığı görülür. Işık, renk, parlama sıfatlarının çift kullanılmasıyla ismin anlamının kuvvetlendirilmesi amaçlanmıştır.

Ör: gud-túr-túr “Küçük öküzler”
dingir-gal-gal “Büyük tanrılar”

C- İSMİN HALLERİ:

İsmiñ cümle içinde bulunduğu dilbilgisi şekli ; yalın veya eklerle genişletilmiş olarak aldığı geçici durumdur. Bu geçici durum; ismin cümle içindeki diğer öğelerle ilişkisini göstermesi yönünden önemlidir. Sumerce’de ismin hali; bazen herhangi bir ek almadan çoğu zaman da sonek olarak ifade edilmektedir.¹²

1- YALIN HALİ:

İsmiñ herhangi bir ek almamış, doğal şeklidir. Sumerce’de ismin yalın halinin değişik görevlerde kullanıldığını görüyoruz. Bu görevlendirmede cümlelerin yüklemi etkilidir. Şimdi yalın haldeki bir ismin görevlerini inceleyelim:

Sumerce’de yalın hal geçişsiz ve hareketsiz eylemlerin öznelerini oluştururlar.¹³

Ör: lugal im-da-húl “Kral övünüyor.” (Gud. Sl. B. XX 14)

usàn la-ba-sìg “Kırbaç vurulmadı.” (Gud. St. B. IV 10)

^dnin-gír-su u₄-dè-éš im-è “Ningirsu güneş gibi yükseldi.” (Gud. Sl. B. XVI 8)

¹² Thomsen ML, SL,s.88; Falkenstein A, Das Sumerische, s.38

¹³ Thomsen ML, SL,s.92; Falkenstein A, GSGL I, s.75.

2- ÜNLEM HALİ:

Konuşanın korku, sevinç, acıma, şaşkınlık gibi her türlü duygu ve heyecanını etkili ve kısa bir biçimde anlatmaya, seslenmeye, çağırmaya yarayan kelimelere ünlem denir ve Sumerce’de ünlem durumundaki isimler yalın haldedir.¹⁴ Bu tür cümleleri tercüme yaparken cümlenin başına “Ey” ya da “Ya” sözcüğünü getirerek ünlemi vurgularız.

Ör: dumu-^den-líl-lá en-^dnin-gír-su “Ey tanrı Enlil’in oğlu bey Ningirsu!”

(Gud. Sl.A VII 21)

^dgá-túm-du₁₀ mu-kù-zu du₁₀-ga-àm “Ey Gatumdu senin adın güzeldir.”

(Gud. Sl.A III 9)

lugal-gu₁₀ ^den-ki ì-gub-be-en “Ey kralım Enki, yardıma hazırım.” (StP 10 1)

3- ÖZNE HALİ:

Sumerce’de geçişli eylemlerin öznesi, sonek /-e/ ile sağlanmaktadır. Canlı ve cansız varlık isimleriyle beraber kullanılmıştır¹⁵.

Sonek /-e/ metinlerde /-e/ veya /-Ke/ olarak yazılmıştır. Sesli harf ile sonlanmış kelimelerden sonra /-e/, /-a/ veya /-ù/ yazılımları kaydedilmiştir. Bununla beraber sesli harflerden sonra geldiği yerlerde kendinden önceki vokalle benzeşmiş veya silinmiştir örneğin iyelik soneki /-a-ni/ ve /-bi/’den sonra. Özne soneki /-e/, çoğul soneki olan /-ene/’den sonraki kullanımlarında metinlerde kaydedilmemiştir.

¹⁴ Falkenstein A, GSGL I, s.77; Karki I, StOr 35.

¹⁵ Falkenstein A, GSGL I, s.81-83; Falkenstein A, GSG, s.58.; Thomsen ML, SL,s.93,

Ör: ^den-líl-e e ^dnin-gír-su-šè igi zid mu-ši-bar “Tanrı Enlil, Bey Ningirsu’ya içtenlikle baktı.” (Gud. Sl.A I, 13)

an-e ^den-líl-e nam-tar-ra-ni hé-da₅-kúre-ne “An ve Tanrı Enlil onun kaderini değiştirsinler.” (Gud. St. B VIII, 44-45)

lú-ú [lú-e] nu-ma-ni-gar “Kimse bana şikayet etmedi.” (Gud. Sl.A XII, 2)

ama-a [ama-e] dumu-da gù nu-ma-da-dé “Anne çocukla konuşmadı.”(Gud. Sl.A XIII, 2)

ensí-ra ama-né [ama-ani-e] ^dnanše mu-na-í₄-gi₄-gi₄ “Şehir beyine annesi Nanşe yanıt veriyor.” (Gud. Sl.A V,11)

dam-né [dam-ani-e] “Onun karısı.” (RA 24)

Tamlama (Genetif) durumu soneki /-ak/’tan sonra özne durum soneki /-e/ geldiğinde bu iki ek birleşir ve /-ke₄/ [ak-e] olarak yazılmaktadır. Bu birleşik ekteki özne durumu sonekine **aktif süje** elemanı da diyoruz.

Ör: nin-kur-kur-ra-ke₄ [nin-kur-kur-ra-ak-e] “Bütün ülkelerin sahibesi” (YOS 9, 31,48.)

dumu-ki-agá-^dInanna-ke₄ [dumu-ki-agá-^dInanna-ak-e] “Inanna’nın sevgili çocuğu” (YOS I, 35, 5-6)

gù-de-a ensí-lagaš^{ki}-ke₄ [ensí-lagaš^{ki}-ak-e] “Gudea Lagaş şehir beyi.” (Gud. St A, 1)

4- BELİRTME (AKUZATİF) HALİ:

Sumerce’de geçişli bir fiil taşıyan cümlede fiillin doğrudan doğruya etkilediği yani fiildeki işlevin etki bakımından üzerine yüklendiği ismin içinde

bulunduğu hal yükleme-belirtme (akuzatif) durumdur. Bu haldeki isim de yalın haldedir.¹⁶

Ör: uru mu-kù “O şehri temizledi.” (Gud. St. E II 21)

kur-má-gan-ta ^{na4}esi im-ta-e₁₁ “Magan ülkesinden diorit taşı getirtti.”

(Gud. Sl A II 6)

a-šed₇ ì-dé “Soğuk suyu döktü” (Gud. Sl A II 8)

5- YÖNELME (DATİF) HALİ:

Yaklaşma, yönelme bakımından ismin karşıladığı nesneyi fiile bağlayan haldir.¹⁷

Yönelme durumu soneki /-ra/'dır ve RA işareti ile yazılmıştır. Sessiz harfle sonlanan hecelerden sonra (kapalı hece) yazılış şeklini olduğu gibi koruyan /-ra/ soneki, sesli harfle sonlanmış hecelerden (açık hece) sonra /a/ sesini yitirerek kendinden önce gelen ünlüye göre [-ar, -er, -ir, -ur] olarak metinlerde kaydedilmiştir.¹⁸

Ör: lugal-a-ni-ir [lugal-ani-ra] “Kral onun için”

dingir gal-gal-e-ne-er [dingir gal-gal-ene-ra] “Büyük tanrılar için”

gá-ar [gá-ra] ma-an-sum-ma-a “Onun bana verdiği şey.” (UET 8)

¹⁶ Poebel, A., Grundzüge der Sumerischen Grammatik (GSG), Rostock 1923, s.58-59, Thomsen ML, SL,s.92,

¹⁷ Korkmaz, Z., Gramer Terimleri Sözlüğü, Ankara, 1992. s: 173.

¹⁸ Thomsen ML, SL,s.97; Falkenstein A, GSGSL 1, s.103, Poebel A., GSG, s:127-128.

Yönelme durum eki /-ra/ sadece canlı varlıklar ile kullanılmıştır. Cansız isimlerle kullanıldığında yönelme anlamını yitirerek bulunma durumu gösterir.¹⁹

Yönelme durumundaki isim eylemin kim için veya kime yapıldığını gösterir. Yani fiile sorulan “**kime?**” sorusunun cevabı yönelme halindeki isimdir.

Ör: en-ra é-ninnu-a mu-na-de₆ ‘O onu beyi için Eninnu’ya götürdü.’(Gud. B Sl. II, 14)

^den-líl-ra Enlil’'e’ (Gud. B Sil XIX, 20)

lugal-ke-en-gi ki-uri-ra [ki-uri-ak-ra] “Sumer ve Akad kralına” (UM 15)

en-ig-gal là-banda ba-ba₆ agrig-ra nì-kú-dè e-na-sum “Eniggal, müfettiş Baba’ya, yöneticiye onu yiyecek olarak verdi.” (VS 14, 78, IV, 5-V, 3 (NA).

6- İYELİK –TAMLAMA (GENETİF) HALİ:

İsim ve sıfat tamlamalarında bir ismin başka bir isimle ilgili olma halidir.

İyelik (ilgi) hali bildiren son ek /-ak/’tır. Fakat hiçbir zaman AK işaretiyle yazılmamıştır. [a] sesi sıklıkla benzeşmiş , [k] ise kural gereği kendisinden sonra vokalle birlikte yazılmıştır.²⁰

İyelik hali canlı ve cansız varlık isimleriyle kullanılmıştır.

Tamlama hali son eki /-ak/, sahiplik veya akrabalık durumlarının anlatımında da kullanılmıştır.

¹⁹ Thomsen ML, SL,s.90-92, Attinger P., ELS, s.230.

²⁰ Thomsen ML, SL,s.90-92;Jacobsen Th, JNES 32, s:161-166.

Ör: gù-dé-a ensí-lagaš^{ki}-ke₄ [lagaš^{ki}-ak-e] “Lagaš şehir beyi Gudea” (Gud. St. A I)

nimgir-kalam-ma-ke₄ [nimgir-kalam-ak-e] “Sumer ülkesinin tellalı” (Gud. St. B VIII 64)

ki-rib-ba-dingir-re-e-ne-ka [kirib-ba-dingir-ene-ak-a] “Tanrıların yüksek makamında.” (YOS 9, 26, 18-19)

diri-^da-nuna-ke₄-ne [diri-^danunna-ak-ene] “Anunna tanrılarının en büyüğü.” (UET 1, 118,4)

lú géštu-dagal-kam [géštu-dagal-ak-àm] “O geniş anlayışlı bir adamdır.” (Gud. Sl. A I,12)

7- BULUNMA (LOKATİF) HALİ:

Fiilin gösterdiği oluş ve kılışın yerini ve zamanını bildirir isim halidir.²¹

Eski ve Yeni Sumer dönemi metinlerinde daima /-a/ soneki kullanılarak ifade edilmiştir. Bulunma durumu yer anlatımlarında veya olayların zamanını belirtmekte kullanılmıştır.²²

Sonek /-a/ sesli harfi takip ettiğinde genellikle kaybolmaz “ki-a” “yerde” örneğinde olduğu gibi vokalden sonra yazılır. Sessiz harfle sonlanan hecelerden sonra yazıldığında, hecenin son konsonu ile birleşerek karşımıza çıkar.²³

Ör: ensí-ke₄ é-gal-la [é-gal-a] “Şehir beyi sarayda.” (VS 14, 51)

kalam-ma [kalam-a] “Sumer ülkesinde.” (Gud.Sl. B III)

şà-ma-mu-da-ka [şà-mamud-ak-a] “Rüyanın içinde.” (Gud. Sl. A, IV 14)

²¹ Korkmaz Z, Gramer Terimleri Sözlüğü, s:29.

²² Hayes JL, Sumerian Grammar, s:84-85.; Thomsen ML, SL,s.97-98.

²³ Poebel A., GSG, s:127; Falkenstein A, GSGL 1, s.103

giš-hur-ba [giš-hur-bi-a] “Onun temelinde.” (Gud St. VI, 5)

an-ki-a “Yerde ve gökte.” (Gud. Sl. A, I)

8- BULUNMA – YÖNLENME HALİ:

Yaklaşma bakımından cins isimleri fiile bağlamakta kullanılmıştır. Bu durumun soneki /-e/ yalnızca cansız varlıklar ile görülmüştür. Anlam bakımından yönelme (datif) durumu ile paralellik gösterir.²⁴ Türkçe’ye “yakınında” olarak çevirebiliriz.

Özne durumu soneki /-e/ ile aynı yazılım özelliğine sahip olan bulunma-yaklaşma soneki /-e/; metinlerde /-e/ veya /-Ke/ olarak yazılmıştır. Sesli harf ile sonlanmış kelimelerden sonra /-e/, /-a/ veya /-ù/ yazılımları kaydedilmiştir. Bununla beraber sesli harflerden sonra geldiği yerlerde kendinden önceki vokalle benzeşmiş veya silinmiştir.

Ör: gù-dé-a alan-e inim im-ma-sum-mu “Gudea heykele konuşuyor.” (Gud. St. B III 14)

é-e im-ma-gin “O eve gitti.” (Gud. Sl. A XVIII 8)

sag-ga-né [sag-ani-e] “Başına.” (UET 1, 138)

ama-dumu-né nì nu-ma-ni-ra [ama-dumu-ani-e] “Anne çocuğunu dövmedi.” (Gud. St. B IV 12)

é-lugal-na-ke₄ sag-šè im-mi-rig₇ [é-lugal-na-ke₄-ak-e] “O (onu) kralının sarayına hediye etti.” (Gud. St. D III 11-12)

9- BİRLİKTELİK (KOMİTATİF) HALİ:

Fiilin gösterdiği oluş ve kılışın birden fazla kişinin beraber yapıldığını anlatır. Türkçe “ile” olarak tercüme yapabiliriz.

Birliktelik durumu soneki /-da/, genel olarak metinlerde DA işaretiyle yazılmıştır. Eski Sumer dönemi belgelerinde DA₅ (URUDU) işaretiyle yazılmış, Gudea ve Eski Babil devirlerine ait metinlerde DÈ işareti kullanılmıştır.²⁵

Sessiz harfle sonlanan hecelerden sonra yazılışını olduğu gibi korumuş, vokalle sonlanan hecelerden sonra çoğu kez kaybolmuştur.

Ör: lú-bappir-da ba-da-la “Biracının yanında tartıldı.” (VS 14, 121)

lú-aš lú-min-da kin mu-da-ak-ke₄ “Biri, bir başkasıyla çalışacak.” (Gud. Sl A XI 25)

nin uru-da mú-a “Şehir ile büyüyen sahibe.” (Gud. St. A I 12)

géme nin-a-ni mu-da-di-àm [géme-da] “Cariye ile sahibesi eşit tutuldu.” (Gud. Sl. B VIII, 31)

Birliktelik durum soneki /-da/, /-bi-/ ile beraber kullanılarak /-bi-da/ “ve” anlamı kazanmıştır.²⁶

Ör: lugal-nì-zu úra-ni-bi-da “Lugal-nizu ve Urani” (BIN 8, 29)

šu-nigín 5 lú 5 šeš-bi-da “Toplam 5 adam ve 5 kardeşi” (BIN 8, 381)

u₄-gi₆-bi-da “Gündüz ve gece.” (UET 1, 300)

²⁴ Thomsen ML, SL,s.95-96; Karki I, StOr 35, s.80-81; Attinger P, ELS, s.234.

²⁵ Thomsen ML, SL,s.99-100, Hayes JL, Sumerian Grammar, s:135.

²⁶ Edzard, DO., SR 88, s: 18.

isim+da nu-me-a formu Türkçedeki yokluk eki olan “-siz, -sız” anlamını sağlamak için kullanılmıştır. İsim soylu kelimelere gelerek herhangi bir nesne veya özelliğe sahip olmamayı anlatır.²⁷

Ör: a-né-da nu-me-a “Onsuz” (RTC 19, III)

^dnanše-da nu-me-a “Tanrıça Nanşe’siz.” (VS 14, 80)

lugal-da nu-me-a “Kralısız.”

10- AYRILMA (ABLATİF) HALİ:

Kelime gruplarında ve cümlede, fiilin gösterdiği oluş ve kılışın kendisinden uzaklaştığını göstermek için kullanılan isim halidir.²⁸

Çıkma durum soneki /-ta/’dır ve TA işareti ile yazılmıştır. /-ta/ sesçil varyasyon olarak /-da / yerine kullanılmıştır. /-ta/ soneki yalnız cansız varlık isimleriyle görülür. Canlı varlıklarda ayrılma-çıkma durumu elde edilmek istendiğinde **-ak-ta** formundan yararlanır.²⁹

Ör: ensí-ke₄ é-gal-ta e-ne-ha-la “Şehir beyi saraydan (onu) onlara dağıttı.” (VS 14, 183)

uru-ta im-ta-è “O onu şehiden uzaklaştırdı.” (Gud. St. B IV 4)

kur-má-gan-ta “Magan ülkesinden.” (Gud. St.A II 6)

Çıkma durum eki /-ta/ aldığı eklerle yer belirtmekte, zaman belirtmekte, durum belirtmekte kullanılmıştır. Bunları incelersek:

²⁷ Gragg, GB, The Syntax of The Copula in Sumerian, 1968, s:100

²⁸ Korkmaz Z, Gramer Terimleri Sözlüğü, s:37.

²⁹ Thomsen ML, SL,s.103-107, Hayes JL, Sume. Grammar, s:177,197., Falkenstein A, GSGL1, s.116.

A-Yer Bildirmekte:

1- igi.....ak-ta “önünde, önünden”

inim-bi igi-ne-ne-ta al-til “Onların önünde bu konu sonuçlandı.” (BIN 8, 158)

2- ša.....ak-ta “içinden”

šà-lú-šardiši-ta šu-ni ba-ta-an-dab-ba-a “O onu 216 bin adam içinden seçtiği zaman.” (Gud. St. B III, 10)

3- murub.....ak-ta “arasından”

mu-ru-ub dingir-gal-gal-e-ne-ta “En büyük tanrıların arasından.” (VS I, 31)

4- ki.....ak-ta “yanında, yanından”

ki-tuš-a-ni-ta “Onun yanında.” (StP 10, 1)

B- Zaman Belirtmekte:

1- eger.....ak-ta “sonra”

eger-itu-siki-ba-ta e-ne-ta-gar “Yün dağıtımı ayından sonra o onu ona teslim etti.” (VS 14, 149)

2- bar.....ak-ta “dolayı”

bar-bi-ta “Bundan dolayı” (PBS 9,29)

3- u₄.....a-ta “sonra, -den beri”

u₄-ul-li-a-ta numun-i-a-ta “Çok eskiden beri” (Gud. St. B VIII, 27-28)

4- mu.....-ta “önce”

mu-da-20-ta “20 yıl önce” (NG 31,10)

C- Durum Belirtmekte:

dam-gàr unu^{ki}-a “Uruk’lu tüccar” (VS 14,55)

á^d-nanše-ta á^d-nin-gír-su-ka-ta “Nanše ve Ningirsunun gücü nedeniyle”
(Gud. St. D IV 2-3)

11- YÖNLENME (TERMINATİF) HALİ:

İsmin, fiilin gösterdiği oluş veya kılışın kendi yönünde yapıldığını göstermek için girdiği haldir.³⁰

Yönlenme halinin temel soneki /eše/’dir fakat sıklıkla /-šè/ olarak yazılmıştır. Sessiz harfle sonlanan hecelerden sonra /-šè/ yazılışı kullanılmış fakat sesli harfle sonlanan hecelerden sonra /-aš, -eš, -uš/ olarak karşımıza çıkmıştır.³¹

Bu durum canlı ve cansız varlıklarla isimleriyle kullanılmıştır. Fiil çekimlerinde /-ši-/ olarak görülür.

Ör: ^{giš}eren-bi ig-gal-šè mu-dím “Sedir ağaçlarını büyük kapı için hazırladı.”
(Gud. St. V, 45-47.)

u₄-26 ensí..... é-gal-šè ì-de₆ “Şehir beyi 26 günde onu saraya götürdü.”
(VS 14, 48)

inim-mu-na-du₁₁-ga-aš [inim-mu-na-dug₄-šè] “Ona söylediğim sözler için.” (Gud. Sl. A VII, 11)

u₄-šú-uš [u₄-šú-šè] “Güneş batıncaya kadar” (UET I, 300)

Terminatif sonekini zaman cümlelerinde kullandığımızda “-e kadar, -inceye kadar” anlamları kazanmıştır.

³⁰ Korkmaz Z, Gramer Terimleri Sözlüğü, s:173.

³¹ Poebel A, GSG, s:131, Falkenstein A, GSGL I, s:112-114, Thomsen ML, SL,s.101, Hayes JL, SG, s:67.

Ör: u₄-1-šè “Bir gün için.” (VS 14, 9)

u₄-te-ta gi₆-ba-šè “Akşamdan sabaha kadar.” (TCS 1, 56)

Yönlendirme hali soneki /-šè/ ifade belirten kullanımların içinde bulunur.

/nam-bi-šè/ “bu sebepten dolayı” , /mu...-ak-eše/ “için, onun yerine”, /bar...

ak-eše/ “çünkü”, /igi... ak-eše/ “önce”, a-na áš-àm “niçin?”, ur₅-šè-àm “onun

için” gibi tabirlerle kullanılmıştır.

12- EŞİTLİK HALİ:

İsimlerde ve isim soylu kelimelerde nitelik ve nicelik bakımından karşılaştırmaya dayanan eşitlik gösterme halidir.³²

Eşitlik soneki GİM işaretiyle yazılmış ve /-gim/ veya /-gin₇/ olarak okunmuştur. Bu sonekin metinlerde /-gi-in/ şeklinde de yazılması onun /-gin₇/ olarak okunmasını gündeme getirmiştir.³³ A. Poebel; /gim-nam/ “eşitlik soneki + kopula” yapısından dolayı temel ses değerinin /-GİMİN/ olarak değerlendirilmesi gerektiğine işaret etmiştir.³⁴

Ör: ^dba-ba₆-gim a-ba-sa₆ “Tanrıça Baba gibi kim güzeldir.” (BIN 8, 345)

nam-ur-sag-gu₁₀-gim “Benim kahramanlığım gibi.” (TCL 16,40)

pirig-gim sig₄- gi₄-a “Aslan gibi kükreyen” (Gud. Sl. B IX 21)

^dutu-gim gi₂₅-ta ba-ta-è “Utu gibi o geceleyin onu dışarı çıkardı.”

(Gud. Sl. A XXIV, 14)

³² Korkmaz Z, Gramer Terimleri Sözlüğü, s:57.

³³ Poebel A, GSG, s:128, Falkenstein A, GSGL I, s:117, Thomsen ML, SL,s.108,

³⁴ Poebel A, GSG, s:128

İncelediğimiz ismin durum eklerini aşağıdaki tabloda da görebiliriz:

İSMİN HALİ	CANLI İSİMLERİ	CANSIZ İSİMLERİ
YALIN	Ø	Ø
ÜNLEM	Ø	Ø
ÖZNE	-e	-e
BELİRTME	Ø	Ø
YÖNELME	-ra	--
İYELİK (TAMLAMA)	-ak	-ak
BULUNMA	--	-a
BULUNMA-YÖNLENME	--	-e
BİRLİKTELİK	-da	-da
AYRILMA	--	-ta
YÖNLENME	-şè	-şè
EŞİTLİK	-gin₇	-gin₇

II. BÖLÜM

FİİL FORMLARI

Sumerce bitişken dil ailesinin bir üyesi olduğundan fiil çekimleri, fiil köküne eklenen farklı türdeki önek ve soneklerle yapılmaktadır. Sumerce fiiller yapısal olarak ikiye ayrılır.³⁵

1. Çekimli Fiiller: Çekilmiş haldeki bir eylem cümleinin ana fiilidir. Çekimli yapı içerisinde; kip ve çekim önekleri, durum içeki, fiil kökü, zamir soneki gibi elemanların sadece bir tanesi olabildiği gibi hepsi bir arada da bulunabilir.

2. Çekimsiz Fiiller: Çekimsiz yapıdaki fiil, cümle içerisinde kök halinde bulunabildiği gibi yan cümle ve sıfat-fiil (ortaç) yapımında kullanılan /-a/ soneki veya bildirme eki (kopula) ile beraber bulunabilir. Bu durumdaki fiil ismi nitelemek için kullanılır.

FİİL GÖVDELERİ

Sumerce'de fiil köküne yapım ekleri eklenerek 3 veya 4 farklı fiil gövdesi elde edilebilir. Bu gövdeleri şöyle sınıflandırabiliriz: **1.** hamtu gövde **2.** İkilemli yazılmış hamtu gövde **3.** marû gövde **4.** Muhtemelen gelecek zamanı gösteren /ed/ yapım ekiyle oluşturulmuş gövde.

Fiiller, marû gövdenin şekline göre de 4 sınıfa ayrılır: **I.** Düzenli Fiiller **II.** İkilemli Sınıf **III.** Seçenekli Sınıf **IV.** Eklemler

Düzenli fiillerin marû (şimdiki-geniş zaman) gövdesi yoktur. Bu fiiller yalnızca hamtu (geçmiş zaman) çekimlerde kullanılır.

FİİL SINIFLARI

Sumerce fiiller marû gövdenin şekillenmesine göre sınıflandırılabilirler. Bu şekillenme her zaman problemsiz değildir. Marû ikilemli yazılmış gövde ile hamtu ikilemli yazılmış gövdenin birbirine karıştırılabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Marû gövde, çekimsiz fiil formlarından çok daha kolay tanınabilir. Sumerce fiiller şimiye kadar kesin bir sınıflamaya tabi tutulamamıştır.

M. Yoshikawa, /ed/ formundaki çekimsiz fiillerin sınıflandırılması üzerine ilk çalışmayı yapmıştır.³⁶ O bu çalışmasında ve sonraki çalışmalarında birçok fiili sınıflandırmıştır.

D.O. Edzard, Yoshikawa'nın çalışmasına prensipte katılmasına karşılık bazı önemli noktalarda değişiklikler yapmıştır.³⁷

I. Düzenli Fiil Sınıfları

Düzenli fiillerin hiçbir suretle marû gövdeleri yoktur sadece temel bir kökleri vardır, o da hamtu gövdedir. Sumerce fiillerin çoğunluğu bu gruba dahildir. M. Yoshikawa, bu sınıfı "Eklemeli Grup" olarak adlandırmıştır.³⁸ Çünkü tranzitif fiillerin çekimindeki 3. tekil şahıs zamir soneki /-e/'yi, düzenli

³⁵ Thomsen, M.L. , S.L., s.110.

³⁶ Yoshikawa,M., "On the Grammatical Function of -e- of the Sumerian Verbal Suffix -e-dè / e-da(m)", JNES 27, Chicago 1968, s.251-261.

³⁷ Edzard, D.O., "Hamtu, marû und freie Reduplikation beim Sumerischen Verbum. I. II. III.", ZA 61, 62, 66. Berlin 1971, 1972, 1976., s.208-209, s.1-34, s.45-61.

³⁸ Yoshikawa, "On the Grammatical Function of -e- of the Sumerian Verbal Suffix -e-dè / e-da(m)", s.255.

fiilleri marû gövde haline getiren eleman olarak kabul etmiştir. Ona göre; tar: hamtu, tare: marû. D.O. Edzard ise Yoshikawa'nın "Eklemeli Grup" teorisini kabul etmemiştir. Düzenli fiiller için "Değişmez Sınıf" terimini kullanmıştır.³⁹

Sumerce fiillerin %50-70'i düzenli fiil sınıfına dahildir. Bu gruptaki bazı fiiller şunlardır:

ág:Ölçmek, tartmak	dah:Eklemek	húl:Sevinmek	
pàd:Yemin etmek	ak:Yapmak	dal:Uçmak	
hug:Kiralamak	sa ₄ :İsimlendirmek	ba: Hediye etmek	
gam: Eğilmek	kàm:Değiştirmek	tuš:Oturmak	
bal: Nakletmek	kú/gu ₇ : Yemek	kar: Gitmek	zu: Bilmek

Sumerce'de sıfatlar hem isimleri nitelemede hem de fiil olarak kullanılmışlardır:

dagal: Geniş olmak	gal: Büyük olmak	sikil:Kutsal olmak
dùg/du ₁₀ : Tatlı olmak	galam: Kurnaz olmak	tur: Küçük olmak
dugud: Ağır olmak	kalag: Güçlü olmak	kug: temiz olmak

II. İkilemli Sınıf

Eylemlerin Sumerce'de bazı durumlarda ikilemli (tekrar) olarak yazıldığını görüyoruz. Bu ikilemli yazılış konusu Sumerce'de ya eylemlerin sürekliliği, özne veya tümleçlerin çoğul şekilleri ya da marû form ile açıklanabilir.⁴⁰ İkilemli gruptaki bazı fiillerin marû şekli kısmi tekrar ile yapılmıştır: gar =gá-gá

³⁹ Edzard, "Hamtu, marû und freie Reduplikation beim Sumerischen Verbum. III.", s.48.

⁴⁰ Thomsen, M.L., The Sumerian Language, Copenhagen 1984, s.111-113.

Bazı durumlarda ikilemlenmiş fiilin kesin fonetik değeri bilinmez.
Çünkü tekrarlama (ikileme) işaretlerin tekrarından ibarettir.

İkilemlenmiş sınıfta yazılmış bazı fiiller:

gi ₄ = gi ₄ - gi ₄ “Dönmek, Döndürmek”	şag ₅ = şa ₆ -şa ₆ “İyi olmak”
gar = gá-gá “Yerleştirmek”	šéš = še ₈ -še ₈ “Yağlamak”
ku = ku-ku “Uyumak”	zìg = zi-zi “Kaldırmak, Doğmak”
kur = ku ₄ -ku ₄ “Girmek”	zu = zu-zu “Bilmek”
nag = na ₈ -na ₈ “İçmek”	

III. Seçenekli Sınıf

Şimdiye kadar bu sınıfa ait 3 fiil tespit edilebilmiştir. Bahsi olunan bu fiillerin kısa veya genişletilmiş formları hamtu ve marû çekimlerde görülür.⁴¹

M.Yoshikawa bu grubun fiilleri ve Eklemlenmiş Fiilleri tek bir sınıf gibi düşünmüştür. Bu gruptaki fiillere “Değişimli Grup” adı altında toplamıştır.⁴²

Bu sınıftaki fiiller: è = è-d “Dışarı çıkmak” ri = ri.g “Dökmek”
te /ti = te / ti-g “yaklaşmak”

IV. Eklemlenmiş Fiiller

Bu tür fiiller hamtu ve marû gövdede tamamen iki değişik kökte hizmet verirler. Marû gövde çoğul fiil olarak da kullanılır.

Bu gruptaki fiiller:

⁴¹ Edzard,D.O. “Hamtu, marû und freie Reduplikation beim Sumerischen Verbum. III.”, Berlin 1976, s.55.

de₆ = tùm / túm “Getirmek”

dug₄ = e “Söylemek”

gin = du “Gitmek”

re₇ = su₈-b “Gitmek”

úš = ug₅ / ug₆ “Ölmek”

HAMTU ve MARÛ TERİMLERİ

Hamtu ve marû terimleri Akadca ve Sumerce yazılmış çift dilli gramer ve sözlük listelerinden alınmıştır. Metinlerde bir fiilin temel kökünün hamtu olarak gösterildiği birkaç örnek vardır. Hamtu, Akadca “çabuk” anlamına gelir. Tamamlanmış ve Eklemlili kökler marû olarak gösterilir. Marû “yavaş” anlamındadır.⁴³

Bu terimlerin Sumerce fiilin değişik durumlarını ifade ettiği anlaşılır fakat Akadca tercümelerde de bu terimlere başvurulduğu görüldüğünden Sumerce fiilin ilk anlamlarına ilişkin değildir.⁴⁴ Bununla beraber hamtu ve marû terimleri bazı fiilerin farklı köklerinin adları olarak Sumerce gramere girmiştir. Sumerce köklerin tam karşılıkları bilinmediği müddetçe ve biz de bunlara daha uygun isimler veremediğimize göre bunların böyle bilinmesi en uygun olanıdır.⁴⁵

⁴² Yoshikawa, M., “The Marû and Hamtu Aspects in the Sumerian Verbal System”, OrNS 37, Rome 1968, s.411.

⁴³ Chicago Assyrian Dictionary, H cildi, s.71.; M/1 cildi, s.306.

⁴⁴ Steiner, G., “Hamtu und marû als verbale Kategorien im Sumerischen und im Akkadischen”, RA 75, Paris 1981, s.1-14.

Yapısı

Hamtu temel köktür. Marû kök ise birçok durumda hamtu kökün uzantısı olarak görülür. Bütün fiillerin %50'sini veya daha fazlasını oluşturan düzenli fiillerin kesinlikle marû kökleri yoktur. Onların sadece temel temel bir kökü veya başka bir deyişle hamtu kökü vardır.⁴⁶

Düzenli fiillerin marû kökünün şekli tartışmalıdır. Hamtu ve marû kökler hakkında tartışmayı başlatan M. Yoshikawa, I. sınıf fiillerin marû kökünün /-e/ soneki ile oluşturulduğunu iddia etmiştir. Böylece /tar/ hamtu kök, /tare/ marû köktür. Yoshikawa, tar-re-da çekimini, genelde kabul görmüş /tar-ed-a/ analizi yerine, /tare-d-a/ şeklinde analiz etmiştir. /tar-e/ geçişli, 3. tekil şahıs çekimini Yoshikawa /tare/ olarak inceleyerek geçişli 3. t.ş. marû kök olduğunu savunmuştur.⁴⁷

D.O. Edzard, çekimin sonundaki /-e /'nin zamir elemanı olduğunu marû köke ait bir sonек olmadığını savunmuştur. Bu yüzden Edzard'a göre I. sınıf fiillerin çekim sırasında temel kökleri değişmez. o grup fiilleri "Değişmez Sınıf" olarak adlandırmıştır.⁴⁸

⁴⁵ Thomsen,M.L., S. L., s.115.

⁴⁶ Thomsen,M.L., S. L., s.116.

⁴⁷ Yoshikawa, M., "The Marû Conjugation in the Sumerian Verbal System", OrNS 43, Rome 1974, s.17-39.

/-e/: Marû Elemanı veya Zamir Elemanı mı?

Marû çekimin tartışmasının merkezini zamire ait soneklerin incelenmesi oluşturmaktadır. Genel kanı /-en/, /-e/, /-enden/ , /-enzen/ ve /-ene/'nin şimdiki-geniş zaman (marû) çekiminde geçişli özne elemanları olduğudur ve bu eklerdeki [e] sesli harfinin, kendinden önce gelen sesli harfe asimile olduğudur.

Ör: -gá-gá-an > -gá-gá-en. Halbuki, Yoshikawa'nın teorisine göre [e] sesi yalnız I. sınıf fiillerde görülür, II. , III., IV. sınıf fiillerin marû kökü ile birlikte kullanılmaz.

Ör: 1. tş. /-tare-n-/ , /-gá-gá-an/ 3. tş. /tare-Ø / , /ga-ga-Ø/⁴⁹

Bu teori bazı açık avantajlara sahiptir: O halde bütün fiillerin zamire ait eklerden bağımsız olarak tanınabilmeleri için hem bir hamtuhem de bir marû kökü vardır. Bununla birlikte bu çekici teori ne ispatlanabilmiş ne de çürütülebilmiştir. [e]'nin II., III., IV. sınıf fiillerin marû kökünden sonra gelmediği sonu sesli harfle biten birçok örneklerle açıklanabilir. Buna göre -e sesli bir harften sonra düşer. Diğer taraftan Yoshikawa'nın teorisini çürütecek şekilde II., III., IV. sınıftan bir fiilin [e] ile birlikte sessiz bir harften sonra kullanılmayacağını gösteren açık örnekler yoktu.

Hamtu ve Marû'nun Görülüş Şekilleri

Hamtu ve marû kök çekimli yapılarda görülürler. Geçişli bir fiilin hamtu çekimi zamir içekleriyle, marû çekimse çekimin sonundaki zamir

⁴⁸ Edzard,D.O. "Hamtu marû und freie Reduplikation beim Sumerischen Verbum. I", s.208-232.

sonekiyle ayırt edilir. Geçişsiz bir tek şekilde (Normal Form) çekilir ve marû çekimdeki zamirler burada da kullanılır. Halbuki II., III., IV. sınıf fiiller daha kolay ayırt edilebilirler. Düzenli fiillerin geçişsiz marû formları yoktur, yalnız hamtu kökleri vardır.

Bazı kip örneklerinin hamtu veya marû kökte kullanıldığını görürüz. Bu örneklerin hamtu veya marû kökle oluşturduğu kombinasyonlara göre anlamlarında değişmeler olur.

/ha-/: hamtu kökte “Olumlu Dilek”

marû kökte “İstek”

/na-/: hamtu kökte “Olumlu Dilek”

marû kökte “Yasaklayıcı örnek”

/bara-/: hamtu kökte “Olumsuzluk öneki”

marû kökte “Yasaklama”

Hamtu ve Marû Köklerinin Anlamları

Marû’ya karşı hamtu’nun anlamları daha az dikkate alınmakla birlikte son 15-20 yılın hamtu-marû tartışmasında köklerin anlamları detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Genel olarak görünüşte bir takım zıtlıklar olduğu farzedilmekte ne var ki bu sistemli bir şekilde araştırılmamaktadır.

Akadca sözlüksel ve edebi metinlerde, çekimli hamtuformu çoğunlukla “geçmiş zaman” (preteritum); marû şekli ise “şimdiki zaman” karşılığı verilmiştir. Mevcut Sumerce gramerde geçişli fiillerin 2 çeşit çekimi

⁴⁹ Yoshikawa, m.“On the Grammatical Function of -e- of the Sumerian Verbal Suffix -e-dè / e-da(m)”, s.2

vardır ve bunlar Geçmiş Zaman (hamtu) ve Şimdiki-Geniş Zaman (marû) olarak adlandırılırlar.⁵⁰ Zamanlar arasındaki ayırımın zamire ait öğelerin farklı sıralanışı ile açıklanabileceği düşünülür. Zamanları açıkça göstermeyen geçişsiz fiilin yalnızca bir zamana veya şekle sahip olduğu söylenir bu da “Normal Form”dur.⁵¹ Bununla birlikte fiili, farklı köklerin birbirinden ayırt ettiği hatırlandığında hamtuve marûnun geçmiş zaman ve şimdiki-geniş zamanın yerini tuttuğu kabul ediliyor. Bu kökler muhtemelen tamamlanma-noksanlık veya dakiklik-süreklilik gibi bir takım görünüşteki farklılıkları da açıklıyordu. Bununla ilgili olarak Yoshikawa şunları söylemiştir: “Bundan sonra marû'nun evrensel açıdan kabul gördüğü şekliyle şimdiki-geniş zamanın yerini tuttuğunu söylemek pek muhtemeldir; yine olasıdır ki hamtu'yu da geçmiş zamanın yerine koyabiliriz. Tartışmanın merkezi Sumer fiil sisteminin zamansal farklılıklarından ziyade görünüşsel farklılığın içeriğidir.”⁵²

D.O. Edzard ise hamtu ve marû'nun, geçmiş zaman ve şimdiki zamanların yerini tuttuğu görüşüne karşıdır. Ona göre hamtu ve marû terimleri açıkça kökün görünüşteki olası anlamından ziyade bir bütün olarak fiilden türemiş halleri gösterir. Bununla birlikte Edzard, fiilden türemiş çeşitli hallerin zamansal işlevleri olabileceğini gözardı etmemiştir.⁵³

M.L. Thomsen ise marû ve hamtu terimlerini şu şekilde kullanmayı önerir:

1. Fiilin iki ayrı kökü olarak: Hamtu, bir fiilin temel kökü. Marû, II., III., IV. sınıf fiillerin köklerinin herhengi bir şekilde değişmiş hali.

⁵⁰ Poebel, A., Grundzüge der Sumerischen Grammatik (GSG), Rostock 1923, s.171.

⁵¹ Falkenstein, A., Das Sumerische, Leiden 1959, s.45.

⁵² Yoshikawa, M., “The Marû and Hamtu Aspects in the Sumerian Verbal System”, s.416.

2. Hamtu fiil çekimi terimi, geçişli bir fiillin zamire ait öneklerle yapılmış çekimi için kullanılır. Marû çekimi terimi, geçişli bir fiillin zamire ait soneklerle yapılmış çekimi için kullanılır. Geçişli fiil çekimleri muhtemelen zamanları belirtmediği için “geçmiş zaman” ve “şimdiki-geniş zaman” eski terimlerini kullanmanın gereği yok gibi görünüyor.⁵⁴

Hamtu ve marû'nun anlamlarına dair sorun henüz çözülmemiştir. Aslında Sumerce fiillerdeki görünüşteki ortaya çıkan birtakım farklılıklar zaten uzunca bir zamandır bilim adamları tarafından kabul edilmektedir.

Th. Jacobsen iki farklı ayırım gözetmektedir. hamtu: Fiil-Ø, marû: - Fiil-e. “Kesin olmamakla birlikte, esas ayırımın süreç ile olay arasında olduğunu, hamtu kökünün belli başlı fikri tek bir gerçek olarak verdiğini, herşeyin tek parça ve bölünemez olduğunu, buna karşılık marû kök gelişmenin içinde anafikri elde etme çabası içindedir. Fiil-e, Fiil-Ø ayırımı kabaca bitmemiş ve bitmiş bir olay arasındaki fark şeklinde ifade edilebilir. Daha doğrusu Fiil-e hareketin taşıyıcısının (subjenin) bir noktada göz önüne getirildiğini veya hareket sürecindeki belli bir zaman aralığını gösterir. Diğer taraftan Fiil-Ø hareketin taşıyıcısının (geçişsiz veya edilgen özne, geçişli etkenin nesnesi) bir noktada göz önüne getirilmesini veya hareketten sonraki bir zaman aralığını düşündürmesi gerekir.⁵⁵ Jacobsen ayrıca, kökün normalde bir vurgulayıcı etkisinin olduğunu belirtir. Bazı kökler farklılık göstererek süreklilik anlamı veya çoğul anlamlı sözlüksel alanlarda yer alırlar. Fiil

⁵³ Edzard, “Hamtu, marû und freie Reduplikation beim Sumerischen Verbum. III.”, s.45-61.

⁵⁴ Thomsen, M.L., S. L., s.119.

⁵⁵ Jacobsen, T., “Introduction to the Chicago Grammatical Texts”, MSL IV, Chicago 1956, s.23-24.

kökünün son sessiz harfinin atıldığı özel bir ikileme kısaltması (gar = gá-gá) fiile akıcılık katar.⁵⁶

Yoshikawa, hamtu ve marû'nun muhtemel anlamlarını “tamamlama, eksik bırakma, kısa bir an, süreklilik” olarak belirtmiştir.

Hamtu ve marû arasındaki ayırımın ne olduğu Sumerce metinlerin yorumlanmasındaki zorluklardan ötürü çözümleri güç bir problemdir.

GELECEK ZAMAN EKİ /ed/

/ed/ elemanı fiil kökü ile yakın ilişkilidir. Onun konumu fiil kökünden hemen sonra veya çekim esnasında ortaya çıkan herhangi zamirden önce gelir.

Fiil - /ed/ sık olarak çekimsiz formlarda kullanılmış fakat çekimli formlarda da kullanılmıştır.

Yapım eki /ed/ hiçbir zaman /-ed/ olarak yazılmamıştır. Kural olarak bir konsondan sonra [e] yazılmıştır. Bir sesli harfi takip ettiğinde sadece [d] yazılmıştır.⁵⁷

Ör: tar-re < tar-ed, hug-ge₂₆-dè < hug-ed-e, ág-e-dè < ág-ed-e,
gi₄-gi₄-da < gi₄-gi₄-ed-a, vb.

/ed/'yi yapım eki olarak ilk defa A. Poebel tanımlamıştır⁵⁸ ve çoğu Sumerolog bu görüşü kabul etmiştir. Fakat Yoshikawa'nın teorisi kabul edilip [e] marû elemanı olarak değerlendirilirse yalnızca [d] yapım eki olarak düşünülür. /ed/ çekimsiz bir formu anlamada az bir öneme sahiptir. kar “Kaldırmak, yok etmek” fiilinin kar-ed-e veya kare-d-e çekimli formlarını

⁵⁶ Jacobsen, T., “About the Sumerian Verb”, AS 16, Chicago 1965, s.96.

⁵⁷ Yoshikawa, “On the Grammatical Function of -e- of the Sumerian Verbal Suffix -e-dè / e-da(m)”, s.256.

anlama ve analiz etme marû teorisi seçeneğinden tam olarak etkilenmiştir. Yukarıdaki çekim 3. tş. formuyla ilgilidir. -e veya -Ke ile biten bir form iki teoriye göre farklı biçimde açıklanabilir.

ba-gub-bu formu kabul görmüş teoride /ba-gub-ed/ “O ayakta duracak” intransitif 3. tş. veya /ba-gub-e/ “O yerleştirir” tranzitif 3. tş. olarak açıklanır. Halbuki tranzitif /ed/ formu /ba-gub-bu-dè/ < /ba-gub-ed-e/ olmalıdır. Fakat Yoshikawa’nın teorisinde /e/ bie marû işareti ise, /ba-gub-bu/ < /ba-gube/ şekli geçişli veya geçişsiz marû formlarının 3 tş. halidir.

Genel Görüş

Yohikawa’nın Görüşü

intransitif

3. tş. hamtu	/ba-gub/= ba-gub	/ba-gub/= ba-gub
3. tş. marû	/ba-gub/= ba-gub	/ba-gube/= ba-gub-bu
3. tş. /ed/ form	/ba-gub-ed/= ba-gub-bu	/ba-gube-d/= ba-gub-bu

Genel Görüş

tranzitif

3. tş. hamtu	/ba-n-gub/= ba-an-gub
3. tş. marû	/ba-Z.-gub-e/= ba-...-gub-bu
3. tş. /ed/ form	/ba-Z.-gub-ed/= ba-...-gub-bu-dè

⁵⁸ Poebel, A., GSG, s.625-627.

Yoshikawa'nın Görüşü

3. tş. hamtu /ba--n-gub/= ba-an-gub
3. tş. marû /ba-Z.-gube/= ba-...-gub-bu
3. tş. /ed/ form /ba-Z.-gube-d/= ba-...-gub-bu

/ed/ formu hemen her zaman geleceğe gönderme yapar. Diğer görevlerini; yapılması zorunlu olan şeyleri nitelemede, mecburiyet, gelecekteki olası bir durumu veya benzemeyi anlatmada kullanılır.⁵⁹

/ed/ çekimli formlarda nispeten nadir olarak görülür. /ed/ formundaki çekimli örneklerin azlığı /ed/ elemanını tanımlama zorlukları için neden olarak gösterilebilir. Fakat, aynı zamanda, mümkündür ki, /ed/ çekimli formlarda kip eki olarak kullanılırsa, geçişsiz formlarda kipi ima eden düşüncüyü öncelikle açıklar.

Çekimli formdaki /ed/ geçişsiz fiillerle sık sık kullanılır. Düzenli fiillerle /ed/ formu birleştiği zaman bunlar diğer fiillerin marû formuna tekabül eder:

ì-zah-en “Kaçtım”, ì-zah-ed-en “Kaçacağım”,

ì-kur-en “Girdim”, ì-ku₄-ku₄-en “Gireceğim”

Ör: é-a-ni dù-da ma-an-dug₄ /dù-ed-a/ “O bana evini yapmamı buyurdu.” (Gudea Sld. A, IV)

udu kú-kú-dè ba-de₈ “Koyunlar yenilmek için getirildi.” (DP 80)

⁵⁹ Edzard, D.O., “Das sumerische Verbalmorphem /ed/ in den alt-und neusumerischen Texten”, HSAO I, Wiesbaden 1967, s.29-62.

ÇOĞUL FİİLLER

Birkaç fiilin çoğul ve tekil olmak üzere iki ayrı kökü vardır. Fiilin tekil veya çoğul kökünü belirlemede önemli etken öznenin veya nesnenin çoğulluğudur. Çoğul fiil geçişsiz formlarda çoğul özne ile veya geçişli formlarda çoğul nesne ile kullanılır. Halbu ki tekil kökte özne veya nesne kesinlikle tekildir.⁶⁰

Ör: “Ayakta durmak, destek olmak” fiilinin tekil kökü *gub*, çoğul *su₈.g'* dur.

lugal-gu₁₀ ^dEn-ki ì-gub-bé-en ñ-gub-en/ “Kralım, Enki senin hizmetinde bulunuyorum.” (Inanna and Enki I)

dingir dingir A-nun-na (...) á-ág-gá ši-im-ma-su₈-ge-eš /ša-ì-ba-su₈.g-eš/ “Anunna tanrıları onun emirlerine sadakatle uyarlar.” (Enlil Hymn 9)

Yukarıda bahsedilen ilkeye istisna olarak *dug₄* “konuşmak” fiili vardır. Bu fiilin çoğul hamtu kökü *e*, marû tekil ve çoğul kökü de *e* şeklindedir.⁶¹

Şimdiye kadar 7 fiilin tekil ve çoğul kökleri tespit edilebilmiştir. Bu fiiller şunlardır:

1. “Getirmek”

	<i><u>hamtu</u></i>	<i><u>marû</u></i>
tekil	<i>de₆</i>	<i>túm / tùm</i>
çoğul	<i>lah₄</i>	<i>lah₄</i>

⁶⁰ Krecher, J., “Die pluralischen Verbe für “gehen” und “stehen” im Sumerischen”, WO 4, Göttingen 1968, s.1-11.

⁶¹ Thomsen, M.L., S. L., s.133.

(hamtu çoğul) šu-nigin 21 udu-nita 80-lá-1 maš ezem^dBa-ba₆-ka Uru-ka-gi-na lugal-Lagaša^{ki}-ke₄ é^dBa-ba₆-ka ì-lah₄ “Toplam 21 koçu, 79 oğlağı Urukagina, Lagaš kralı tanrıça Baba’nın bayramında Baba’nın tapınağına getirdi.”

2. “Söylemek, Konuşmak”

	<u>hamtu</u>	<u>marû</u>
tekil	dug ₄	e
çoğul	e	e

(hamtu çoğul) bí-in-né-eš /bi-n-e-eš/ “Onlar onu söylediler.”

3. “Ayakta durmak, Bulunmak, Dayanmak, Dikilmek”

	<u>hamtu</u>	<u>marû</u>
tekil	gub	gub
çoğul	šu ₄ .g , su ₈ .g	su ₈ .g

udu-nì-kú-a ba-su₈-ge-eš /ba-su₈.g-eš/ “Onlar besili koyunların yanında duruyorlar.” (TSA 13, V)

4. “Gitmek”

	<u>hamtu</u>	<u>marû</u>
tekil	gin	du
çoğul	re ₇	su ₈ .b

lugal-ra dumu-Adab^{ki}-a min-àm mu-ši-re₇-eš /mu-(n).ši-re₇-eš/

“Adab’lı iki kişi krala gitti.” (Dumuzi’s Dream 119)

5. “Yaşamak”

	<u>hamtu</u>	<u>marû</u>
tekil	ti.l	ti.l

çoğul sig₇ sig₇
é-gal-la ì-sig₇ “Onlar sarayda yaşıyorlar.”

6. “Oturmak, İkamet etmek”

	<u>hamtu</u>	<u>marû</u>
tekil	tuš	tuš
çoğul	durun	durun

7. “Öldürmek, Ölmek”

	<u>hamtu</u>	<u>marû</u>
tekil	üş	ug ₅ , ug ₇
çoğul	ug ₅ , ug ₇	ug ₅ , ug ₇

ÇEKİMLİ FİİL

Bir fiil kökü, bir çekim öneki ve zamir elemanından oluşan fiil yapısına çekimli form denir. Çekimli form yan cümle soneki /-a/ veya söz dizimine ait bir sonekle sonlanabilir.

Fiilerin üç değişik çekimleri vardır. **1.** Geçişsiz çekim **2.** Geçişli geçmiş zaman (hamtu) çekimi **3.** Geçişli şimdiki-geniş zaman (marû) çekimi.

Çekimli fiillerin aksine, çekimsiz fiil formunda çekim öneki veya zamir elemanları yoktur yalnızca soneklere sahiptir.

Diğer fiil yapıları tam anlamıyla çekimli yapı değildir fakat kısmen de olsa gramer elemanlarına sahiptirler. Çekim öneki olmayan 30 kadar form belirlenmiştir. Fakat sahip oldukları zamir sonekleriyle çekimli fiil hüviyeti kazanmışlardır.⁶²

Ör: me-a tuš-ù-dè-en me-a gub-bu-dè-en /tuš-ed-en/, /gub-ed-en/ “Nerede oturacağım, nerede duracağım?” (Ur Lament 294)

Emir kipi çekim ekine sahip olmasından dolayı çekimli form olarak değerlendirilmelidir. Çekim eki, fiil kökünden sonra kullanılmıştır.

Ör: gi₄-mu-un /gi₄-mu-n/ “Onu döndür.”

Geçişsiz ve Geçişli Eylem Çekimleri

Gramer ve yapısal bakımdan çekimli yapılar geçişsiz (intransitif) ve geçişli (transitif) olarak ayrılırlar.

Geçişsiz Yapı

Çekim öneki - Fiil - Zamir dizilimindedir.

Ör: /lugal ba-gin/ “Kral geldi.” /l₁-ku₄.r-en/ “Girdim”

Geçişli Yapı

Özne-e Nesne Çekim öneki - zamir - Fiil veya Çekim Öneki - (Z.) - Fiil - Zamir şeklinde formüle edilebilir.

Ör: /lugal-e é mu-n-dù/ “Kral evi yaptı.”

/ga-e é mu-dù-en/ “Evi yapıyorum.”

Çekimli fiilin yapısal ayrımında zamir elemanları önde gelen faktördür. Çekimli yapıda; zamirler sonek ve içek olarak iki bölüm halinde

⁶² Römer, W.H., Sumerische “Königshymnen” der Isin-Zeit (SKIZ), Leiden 1965, s.220-223.

bulunurlar. Geçişsiz formlar zamir soneklerine sahiptir. Geçişli formlar zamir içek veya soneklerinden birine sahip olabildiği gibi her ikisi de aynı yapı içerisinde bulunabilir.

Sumerce fiil kökü ilke olarak ne geçişli ne de geçişsizdir, bu bakımdan tarafsızdır. ku₄.r kökünün anlamı geçişsiz yapıda “girmek”, geçişli yapıda ise “getirmek” anlamındadır. sum kökü “verilmek” (geçişsiz), “vermek” (geçişli) anlamlarındadır.

Geçişsiz fiil tek türlü çekime sahiptir. Geçişli fiillerin şimdiki ve geçmiş zamanda olmak üzere iki türlü çekimi vardır. Gelecek zamanı gösteren /-ed/ ile yapılan çekimler şimdiki zaman (marû) çekimiyle aynıdır.

I. Geçişsiz Eylem Çekimi

Geçişsiz çekimde zamir sonekleri özneyi işaret eder. Geçişsiz eylemlerin zamir sonekleri şöyledir.

1. tş.	-en	1. çş.	-enden
2. tş.	-en	2. çş.	-enzen
3.tş.	Ø	3. çş.	-eš

Geçişsiz eylemlerin çekimi şöyledir:

1. tş.-F-en	ì-ku ₄ -re-en	“Ben girdim.”
2. tş.-F-en	ì-ku ₄ -re-en	“Sen girdin.”
3. tş.-F	ì-ku ₄ -re-en	“O girdi.”
1. çş.	...-F-enden	ì-ku ₄ -re-en-dè-en	“Biz girdik.”
2. çş.	...-F-enzen	ì-ku ₄ -re-en-zé-en	“Siz girdiniz.”
3. çş.	...-F-eš	ì-ku ₄ -re-eš	“Onlar girdiler.”

II. Geçişli Eylem Çekimi

A. Geçmiş Zaman Hamtu Çekimi

Bu tür çekimlerde özne, zamir içeklerince (2. tş., 3. tş.) veya bir zamir içek ve sonek terkihiyle (2. çş., 3. çş.) gösterilir. 1. tekil şahısın ses değeri bugüne kadar tespit edilememiştir. Geçmiş zamanın kişi ekleri şunlardır:

1. tş.	?	1. çş.	-enden
2. tş.	-e-	2. çş.	-e-.....-enzen
3. tş. (canlı)	-n-	3. çş.	-n-.....-eş
3. tş. (cansız)	-b-		

Geçmiş zaman kipinin çekimi şöyledir:

1. tş.-F	î-zîg	“Ben kaldırdım.”
2. tş.- e-F	mu-e-zîg	“Sen kaldırdın.”
3.tş. (canlı)-n- F	in- zîg	“O kaldırdı.”
3.tş. (cansız)-b-F	îb- zîg	“O kaldırdı.”
1. çş.-F-enden	î- zîg-ge-en-dè-en	“Biz kaldırdık.”
2. çş.-e-F-enzen	mu-e-zîg-ge-en-zé-en	“Siz kaldırdınız.”
3. çş.-n-F-eş	in- zîg-ge-eş	“Onlar kaldırdı.”

Geçişli hamtu çekimin tekil formlarına nesneyi işaret eden zamir sonekleri getirilebilir. Bu durumda soneklerin anlamları değişir: /-en/ “beni, seni”, /-enden/ “bizi”, /-enzen/ “sizi”, /-eş/ “onları”. Böyle durumlardaki

formlar iki anlamlıdır. Hem şimdiki hem de geçmiş zamanda anlamları vardır.⁶³

Ör: /i-n-tud-en/ formu “Onu taşıyorum” veya “O beni doğurdu” olarak tercüme edilebilir.

B. Şimdiki Zaman (marû) Çekimi

Geçişli şimdiki zamanın öznesi, geçişsiz yapıdaki gibi zamir soneki tarafından belirtilir. Yalnız 3. şahıslar geçişsiz yapıdan farklıdır. 3. tekil özne geçişsiz yapıda gösterilmezken (lú ì-ku₄.r), geçişli marû çekimde /-e/ soneki ile belirtilir. 3. çş. geçişli marû çekimde /-ene/ sonekiyle, geçişli hamtuve geçişsiz fiil çekimlerinde /-eš/ sonekiyle belirtilmiştir.

Şimdiki zaman çekiminde görülen kişi ekleri şunlardır:

1. tş.	-en	1. çş.	-enden
2. tş.	-en	2. çş.	-enzen
3. tş.	-e	3. çş.	-ene

Şimdiki zamanda eylem çekimi şöyle yapılmaktadır:

a) Sessiz bir harfle sonlanmış fiil çekimi: gar “Koymak”

1.tş.	ì-gar-re-en	/ì-gar-en/	“Ben koyuyorum.”
2.tş.	ì-gar-re-en	/ì-gar-en/	“Sen koyuyorsun.”
3.tş.	ì-gar-re	/ì-gar-e/	“Koyuyor.”

⁶³ Edzard, D.O., “Fargen der sumerischen Syntax”, ZDMG 109, Wiesbaden 1959, s.243.

1.çş.	ì-gar-re-en-dè-en	/ì-gar-enden/	
	“Koyuyoruz.”		
2.çş.	ì-gar-re-en-zé-en	/ì-gar-enzen/	
	“Koyuyorsunuz.”		
3.çş.	ì-gar-re-ne	/ì-gar-ne/	
	“Koyuyorlar.”		

b) Sesli harf ile sonlanmış fiil çekimi: dù “Yapmak”

1.tş.	ì-dù-un	/ì-dù-en/	“Ben yapıyorum.”
2.tş.	ì-dù-un	/ì-dù-en/	“Sen yapıyorsun.”
3.tş.	ì-dù-ù	/ì-dù-e/	“Yapıyor.”
1.çş.	ì-dù-un-dè-en	/ì-dù-enden/	“Yapıyoruz.”
2.çş.	ì-dù-un-zé-en	/ì-dù-enzen/	“Yapuyorsunuz.”
3.çş.	ì-dù-ne	/ì-dù-ne/	“Yapıyorlar.”

ZAMİR ELEMANLARI

Çekimli fiil formunun zamir elemanları eylemin kapsadığı kişileri işaret eder. Zamirler, çekimde içek veya sonek olarak iki farklı durumda bulunurlar. Bir fiil formu fiil kökünden önce en fazla bir zamir içekine ve fiil kökünden sonra da bir zamir sonekine sahip olabilir. Bu ekler özneyi veya nesneyi gösterir.

Zamir elemanları için A. Poebel, “Özne elemanları”, “Belirtili şahıs elemanları”⁶⁴; A. Falkenstein, “Şahıs tanımlayıcılar”, “Belirtili iç ve sonekler”⁶⁵ tabirlerini kullanmışlardır.

Sumer dilinin eski safhalarında zamirler, gramer elemanı olmalarına rağmen metinlerde genellikle yazılmamışlardır. Onların kullanımı Yeni Sumer döneminden önce güçlkle tanımlanmıştır.

Zamir İçekleri

Kişilere göre zamir içekleri şunlardır:

1. tş.	-?-	1. çş.	-me-
2. tş.	-e-	2. çş.	-e-ene-
3. t.ş. (canlı)	-n-	3. çş.	-ene-
3. tş. (cansız)	-b-		

Metinlerde yalnız 3 içek gerçek zamir görevindedir. Bunlar; /-e-/, /-n-/, /-b-/’dir. Çoğul içekler /-me-/ ve /-ene-/ datif elemanı (bize, onlara) gibi kullanılmıştır. Bundan dolayı çoğul içeklerin zamir görevinden çok durum bildiren eleman olması muhtemeldir.

1. Zamir İçeği /-e-/

Bu içek, Eski Babil döneminden önce zamir içeki görevinde birkaç örnekte vardır. Gudea metinlerinde /mu-/ çekim önekinden sonra /-ù-/, /ba-/

⁶⁴ Poebel, A., GSG, s.173, 206.

⁶⁵ Falkenstein, A., Das Sumerische, s.44-47.

çekim önekinden sonra /-a-/ olarak yazılmıştır.⁶⁶ Eski Babil metinlerinde genellikle /-e-/ yazılmış olmasına rağmen /mu-u₈/ görünüşü de rastlanır.

/-e-/'nin temel görevi 2. şahısları nitelemesidir:

a) Geçişli geçmiş zaman çekiminde 2. tş. gösterir.

Ör: mu-e-íl “Sen kaldırdın.” (Angim 9)

mu-e-sum “Sen verdin.” (Gilgameş and Aka 104)

b) Geçişli geçmiş zaman çekiminde zamir soneki /-enzen/ ile birlikte görülen /-e-/ 2. çş. gösterir. Şimdiki zaman (marû) çekiminde /-enzen/ tek başına 2. çş. niteler.

Ör: nu-mu-e-sum-mu-un-zé-en /nu-mu-e-sum-enzen/ “Sizler onu vermediniz.” (HSM 1384)

c) Kip örneklerinden önce kullanılarak 2. tş. gösterir.

Ör: igi-bi mu-e-ši-gal “Onlara sen bakarsın.” (İddin-dagan Hymn B 59)

2. Zamir İçeki /-n-/

3. tekil şahıs canlı varlıkları nitelendirir. /-ani/ “onu, ona”, /ane/ ve /-ene/ ile yapısal olarak aynıdır.

/-n-/ zamir içekinin işlevleri:

a) Geçişli geçmiş zaman çekiminde çok sık olarak 3. tekil canlı varlıkları gösterir. **Ör:** bí-in-dug₄ “O söyledi”

mu-na-an-sum / mu-na-n-sum/ “O onu ona verdi.”

b) Zamir soneki /-eš/ ile birlikte, geçişli geçmiş zaman çekiminde 3. çoğul özneleri gösterir.

Ör: mu-na-an-sum-mu-uš /mu-na-n-sum-eš/ “Onlar onu ona verdi.”

⁶⁶ Falkenstein, A., Grammatik der Sprache Gudeas vom Lagaş I (GSGL I), Rome 1949, s.161.

c) Kip teşkil eden elemanlardan önce kullanıldığında bir şahsı niteler.

Ör: á mu-un-da-an-ág /mu-n.da-n-ág/ “O ona emir verdi.”

d) Şimdiki zaman çekimlerinde nadiren canlı şahısları gösterir. Kural olarak marû çekimde 3. tş. zamiri bulunmaz.

Zamir Elemanı /-b-/

Cansız varlıkları niteler ve muhtemelen iyelik eki /-bi/ ile yapısal bakımdan özdeştir.

/-b-/ içekinin işlevleri:

a) Geçişli geçmiş zaman hamtu çekiminde /-b-/ cansız özneyi gösterir.

b) /-b-/, hamtu çekimde 3. çoğul özneyi de gösterebilir. Bu tür örneklere Yeni Sumer dönemi mahkeme metinlerinde rastlanır. Bu tür formlar zamir sonekine sahip değildir.

Ör: nam-erim₂-bi íb-kud /í-b-kud/ “Onlar yemin etti.”

c) Marû çekiminde /-b-/ cansız nesnelere niteler.

Ör: ku-li-zu-ne-er nam-mu-ni-ib-bé-en /na-mu-ni-b-e-en/ “Sen onu arkadaşlarına söyleme.” (Lugalbanda and Enmerkar 214)

Zamir Sonekleri

	A	B
1. tş.	-en	-en
2. tş.	-en	-en
3. tş.	-Ø	-e
1.çş.	-enden	-enden

2.çş. -enzen -enzen

3.çş. -eš -ene

A grubunda gösterilen zamir sonekleri geçişsiz fiilin öznesini belirtir.

Geçişli fiil çekiminde ise fiilin nesnesini göstermede kullanılır.

/-eš/, geçişli hamtuformda zamir öneki /-n-/ ile birlikte 3. çş. niteler.

Ör: mu-na-an-sum-mu-uš /mu-na-n-sum-eš/ “Onlar onu ona verdiler.”

A dizisindeki sonekler bildirme ekinden (kopula) sonra bulanabilir.

Ör: lugal-me-en “Ben kralım.” veya “Sen kralısın.”

B dizisindeki sonekler, A dizisinden sadece 3. şahıslarda farklılık gösterir. Geçişli şimdiki zaman çekiminde özneyi gösterirler.

Ör: mu-gá-gá-an /mu-gá-gá-en/ “Ben onu yerleştiriyorum.”

/-enden/ hem şimdiki hem de geçmiş zaman çekimlerinde 1. çoğul özneyi gösterir.

/-enzen/ geçmiş zaman çekiminde /-e-/ ile beraber 2. çoğul özneyi belirtir. Ayrıca emir kipindeki fiil formunun sonuna da 2. çş. belirtmek için eklenir.

Ör: sum-mu-na-ab-zé-en /sum-mu-n-b-enzen/ “Onu ona verin.”

du-mu-un-zé-en /du-mu-enzen/ “Onu getirin.”

[e] ile başlayan zamir sonekleri, fiil kökündeki sesli harfin etkisi altında [u] sesine dönüşebilir. Bu şekilde sonekleri etkileyen bazı fiiller: gub, hur, kúr, sum, sur, túm.

/-en/ Yeni Sumer dönemi metinlerinde -èn veya -en₆ şeklinde yazılmıştır. Sesli harfle sonlanan fiil kökünden sonra -an veya -un şekline dönüşebilir. /-en/ sonekinin varlığı, Yeni Sumer döneminde kanıtlanmıştır.

Çünkü Gudea metinlerinde /-en/ soneki, /-e/ veya /-Ke/ şeklinde temsil edilmiştir. Eğer /-en/ ekinden sonra /-a/ veya /-àm/ gibi sonekler geliyorsa /-en/ tamamen ortaya çıkar.

Ör: ma-ra-dù-e /mu-era-dù-en/ “Ben sana onu inşa edeceğim.” (Gudea Sld. A XII)

/-enden/, -(e)n-dè-en veya -dè-en olarak yazılmıştır.

Ör: ga-ba-ab-túm-mu-dè-en /ga-ba-b-túm-enden/ “Biz onu geri getirmek istiyoruz.” (Inanna’s Descent 310)

/-enzen/, genelde -en-zé-en olarak yazılmış, yan cümle soneki /-a/’dan önce -za-na olarak yazılmıştır.

Ör: ì-su₈-ge-en-za-na /î-su₈.g-enzen-a/ “Sen ki burada duruyorsun.” (Enki’s Journey to Nippur 118)

/-eš/, eski dönemlerde -éš, sonraki dönemlerde -eš şeklinde yazılmıştır. [u] sesinden sonra -uš olarak görülür.

/-ene/, -e-ne şeklinde yazılmıştır. Sesli harf ile sonlanan fiilde -ne şeklindedir.

FİİL ÇEKİM ÖNEKLERİ

Genel kural olarak Sumerce’de çekimli durumdaki eylemlerin başında bulunurlar ve hiçbir zaman özel bir anlama sahip olmamışlardır.⁶⁷ Aynı zaman kipine ait eylemlerin türlerinde, başka bir deyişle hamtuve marû şekillerinde /î-/ ve /mu-/ gibi çekim öneklerinin birlikte kullanılmış olmasının bu tezi yeterince doğrulamaktadır.

Çekim örnekleri şunlardır:

Çekim Öneki /-i/

Bu önek normal olarak NÍ= ì işaretiyle yazılır. İsin-Larsa ve Eski Babil dönemlerinde Í=i olarak yazılmıştır. Eski Sumerce’de [a] veya [e] gibi ünlülerden oluşan içekler ve eylem öneklerinden önce kullanıldığı yerlerde ses uyumu nedeniyle /e-/ olarak yazılmıştır. Ek zamirlerle beraber kullanıldığı durumlarda in- veya íb- şeklinde görülür.⁶⁸

Ör: in-dù-a /î-n-dù-a/ “Ona yaptı.”

/î-/ önekinin görevine manasına herhangi ayırt edici özellik vermek zordur. Bu önek muhtemelen kullanılan en tarafsız çekim önektir. /î-/ önekini kullandığımızda diğer daha özel prefikslerinin kullanılmasına gerek yoktur. Gudea ve Eski Babil dönemi metinlerinde fiil çekimleri /î-/ ile başladığı zaman ve başka çekim eki onu takip etmediği zaman fiilin hemen önünde yerini alır. Gudea ve Eski Babil metinlerinde kip öneklerinden sonra kullanıldığını gördüğümüz /î-/ , Eski Sumer metinlerinde birçok örnekte kip öneklerinden önce kullanılmıştır.

Ör: gi-dub-ba kù-ge₉-a šu-im-mi-du₈ dub-mul-an-du₁₀-ga im-mi-gál /šu-ì-bi-n-du₈/, /î-bi-n-gál/ “O elinde gümüşten tablet kamışı tutuyordu, tablette göğün iyi yıldızı vardı.” (Gudea Sld. A, IV)

ur-sag^dAš₇-gi₄-gim rib-ba ama šî-in-ga-ù-tu. /ša-ì-ga-ù-tu-e/ “Böyle kahraman, Aşgi gibi büyüğü anne doğurdu.” (Keš Hymn 19)

lú dingir-gu₁₀-gim dingir-ra-ni^dNin-gír-su lugal-gu₁₀ ukù-gá gù

⁶⁷ Falkenstein, A., GSGL I, s.161.

⁶⁸ Postgate, J., “Two Points of Grammar in Gudea”, JCS 26, New Haven 1974, s.24.

ù-na-dé-a /ù-ì-n-a-dé-a/ “Kim tanrım Ningirsu’yu, beyimi, tanrısı olarak halkına ilan ederse.” (Gudea St. B, VIII)

Çekim Öneki /a-/

Diğer çekim öneklerine oranla metinlerde daha seyrek geçer. Eski Sumer dönemi metinlerinde birçok durumda /a - F/ veya /an - F/ şeklinde görülür. Diğer öneklerle beraber Eski Akad ve Yeni Sumer dönemlerinde /an-na-/, /an-ta-/, /an-da-/, /-ab-ši-/ şeklinde de görülebiliyor. Eski Babil Dönemi metinlerinde /a-/, /an-/, /ab-/ formlarından başka /àm-/, /àm-ma-/, /àm-mi-/ oluşumlarına da rastlanır.⁶⁹

Bu önekin kullanıldığı örnekler /a-/'nın görevini tanımlamada yetersiz kalmaktadır. Eski Babil Gramer Metinlerindeki (OBGT) tercümelelerde çekim öneki /a-/ ve /an-/ çok sık olarak Akadca stativ ve Nif'al köke karşılık gelmektedir.⁷⁰

OBGT'de : ab-gar = ša-ki-in “I. kalıp Stativ”

ab-gar-re = iš-ša-ak-ka-an “IV₁ Presenz”

Ör: kù-šà-gá a-ša₅-ga /a-šag₅-a/ “Gümüş bana göre iyidir..” (CRPL Ukg. XI)

tukum-bì dur ab-tu-lu /a-b-tu-lu/ “Eğer kalıp kayıpsa” (UET 4/2)

Lugal-sipa dumu-Lugal-lá Ur-^d-En-líl šeš-ni an-ne-sum /a-ne-sum/
“Lugal-sipa’ya, Lugalla’nın oğluna ve Ur-Enlil’in kardeşine o onu verdi.” (BIN VIII)

⁶⁹ Sollberger,E., Le système verbal dans les inscriptions “royales” presargoniques de Lagaš, Geneve 1952, s.119-121.

nin₉ ki šeš àm-mu-un-pàd-dé-a /a-mu-n-pàd-e-a/ “Kız kardeşinin saklandığı yeri söylüyor.” (Dumuzi’s Dream 138)

Çekim Öneki /-ga-/

Bu önek daima /î-/ ile birlikte görülür ve asla çekimin başında bulunmaz. Bundan dolayı gerçek bir çekim prefiksi değildir.

GA işaretiyle yazılan bu önek, metinlerde /e-ga-/, /î-ga-/, /na-ga-/=na-î-ga-/ veya /nu-ga-/=nu-î-ga-/ şeklinde bulunur. Kip öneklerinden sonra kullanıldığı zaman /nam-ga-/=na-î-ga-/, /ši-in-ga-/=ša-î-ga-/, /iri-in-ga-/=iri-î-ga-/, /hé-in-ga-/=ha-î-ga-/ gibi yazılmaktadır.

/-ga-/ öneki, “bile, dahi, de, da” temel anlamlarındadır. Bu yüzden çekim öneki görevinden ziyade bağlaç görevindedir. Olumsuzluk elemanı /nu-/ ile kullanıldığı zaman “ne..... ne de” anlamındadır.⁷¹ /î-ga-/ ve /nu-î-ga-/ bağlaç görevinde olduklarından tercüme yaparken ikinci cümlenin başına “ve sonra” veya “ve şimdi” gibi ifadeler getirilerek cümlelerin birbirine bağlı oldukları gösterilmelidir.

/-ga-/ sıklıkla -gin₇ “gibi” ile aynı cümle içerisinde bulunabilir. Bu durumda ki anlamı “kadar, kadar iyi” olur ve karşılaştırmalı bir anlam kazanır.⁷²

Ör: gá-e ^dUtu-gin₇ in-ga-dím-me-en /î-ga-dím-en/ “Ben Utu kadar iyi yaratıldım.” (PAPS 107)

⁷⁰Landsberger,B.- Hallock,R.-Jacobsen,T.-Falkenstein,A., “Old Babylonian Grammar Texts”, Materialien zum sumerischen Lexicon, sayı IV, Rome 1956, s.45-128.

⁷¹Jacobsen,T. , “About the Sumerian Verb”, s.76.

⁷²Jacobsen,T. , “About the Sumerian Verb”, s.77.

alam-e ù kù-nu za-gìn nu-ga-àm /nu-ì-ga-me/ “Bu heykel ne gümüşten ne de lapislazuliden.” (Gudea St. B, VIII)

sipa-zi Gù-dé-a gal mu-zu gal ì-ga-túm-mu /ì-ga-túm-e/ “Gerçek çoban Gudea, büyük şeyleri biliyor, bu nedenle de onun büyüklüğü gerçektir.” (Gudea Sld A, VII)

Çekim Öneki /-m-/

Bu önek /mu-/, /ba-/, /bi-/ ile aynı çekimde bulunmaz. Bundan dolayı da bu çekim önekleriyle aynı göreve sahiptir denilebilir. Fiil çekimi /-m-/ ile başlamaz daima /ì-/ ile birlikte görülür.⁷³

Falkenstein, /-m-/ çekim ekinin cansızlar için zamir elemanı olan /-b-/’den türediğini ve zamir olduğunu iddia etmiştir.⁷⁴

Yoshikawa, /-m-/’nin ventif görevinde olduğunu belirtir.⁷⁵

J.N. Postgate, /-m-/ elemanının, /mu-/ çekim önekinden türetildiğini iddia etmiştir. Ona göre, /im-/durum öneklerinden önce kullanılarak cansız varlıkları göstermiş; /mu-/ ise canlı varlıkların eylem çekimlerinde kullanılmıştır.⁷⁶

Ör: é-a giš-hur-bi im-gá-gá /ì-m-gá-gá-e/ “O evin planını onun üzerine koyuyor.” (Gudea Sld. A, V)

lú inim nu-um-gá-gá /na-ì-m-gá-gá-e/ “Kimse onun için hak iddia etmeyecek.” (UET 3)

⁷³ Thomsen, M.L., S. L., s.173.

⁷⁴ Falkenstein, Das Sumerische, s.48-49.

⁷⁵ Yoshikawa, M., “Sumerian Ventive and Ientive”, OrNS 47, Rome 1978, s.461.

⁷⁶ Postgate, J., “Two Points of Grammar in Gudea”, s.25.

ša-^dEn-líl-lá-ke₄ ⁱ⁷ídigna-àm a-du₁₀-ga nam-túm /na-ì-m-túm/

“Enlil’in kalbi Dicle’dir. O tatlı su taşıyor.” (Gudea Sld. A, I)

ì-im-gin /ì-m-gin/ “O buraya geldi.” (OBGT VII)

Çekim Öneki /mu-/

Bu önek daima MU=mu işaretiyle yazılmıştır. Kip önekleriyle beraber; /nu-ma-/, /na-ma-/, /û-ma-/ olarak gözüktür. Ayrıca “Kip öneki -ì- ba-” şeklinde başlatılan bir çekim, /nu-ma-/, /nam-ma-/, /hé-em-ma-/, /ši-im-ma-/, /um-ma-/ olarak metinlerde karşımıza çıkar.⁷⁷

/mu-/ durum öneklerinden önce gelerek canlı varlıkları gösterir. Kip önekleriyle çekim yapıldığı sırada hemen kip önekinden sonra yerini alır fakat çoğu defa çekim sırasında /mu-/ kaybolur. /mu-/ geçişli fiil formlarında kullanılır.⁷⁸

Ör: ma-mu-zu gá ga-mu-ra-búr-búr /ga-mu-era-búr.búr/ “Rüyanı ben sana yorumlayayım. (Gudea Sld. A, V)

^dNin-gír-su é-zu ma-ra-dù-e /mu-era-dù-e/ “Ningirsu, tapınağını ben sana yapacağım.” (Gudea Sld. A, VIII)

ga-ra-ab-sum /ga-mu-era-b-sum/ “Ben sana onu vereceğim.” (Gudea Sld.A)

Çekim Öneki /ba-/

Bu önek daima BA=ba işaretiyle yazılmıştır. /ì-/ önekinden sonra yazıldığı durumlarda /ì-ma-/, /e-ma-/, /im-ma-/, vs. olarak karşımıza çıkar.

⁷⁷ Yoshikawa, M. , “The Sumerian Verbel Prefixes mu-, ì- and Topicality”, OrNS 48, Rome 1979, s.185-186.

⁷⁸ Falkenstein, A., GSGL I, s.184

/ba-/ öneki, öznenin cansız olduğu ve fiil formunun da geçişsiz olduğu durumlarda kullanılmıştır. Bu yüzden /ba-/ edilgen çatı oluşturulmasında kullanıldığından “edilgen = pasif” önek olarak adlandırılır.⁷⁹

/ba-/ önekinin içeriğinde, cansız zamir elemanı /-b-/ ve lokatif (bulunma durumu) elemanı /-a-/ vardır.⁸⁰

Ör: usan₃ la-ba-sìg kuš^{kuš}á-si la-ba-sìg /la-ba-sìg/ “Kamçı vurulmadı, kırbaç vurulmadı.” (Gudea St. B, IV)

igi-zi ba-ši-bar “O ona içtenlikle baktı.” (Gudea Sld. A, XIII)

šu-ku₆-a-dùg-ga-ke₄ mu-de₆ Siraran-šè ba-de₆ “Tatlı su balıkları (balıkları) getirdi. Onlar Siraran’a götürüldü.” (VS 14)

Çekim Öneki /bi-/

Genellikle NE = bí işaretiyle yazılan bu önek, İsin-Larsa döneminde /bé-/ olarak görülür. Kip öneklerinden sonra /nu-mi-/ = /nu-ì-bi-/, /ga-àm-mi-/ = /ga-ì-bi-/, /hé-mi-/ = /ha-ì-bi-/, /ši-im-mi-/ = /ša-ì-bi-/ şeklindedir.

/bi-/ önekinin içeriğinde; cansız zamirleri gösteren /-b-/ ve lokatif-terminatif durumu bildiren /-i-/ elemanı vardır.⁸¹

/bí-/ genel olarak ettirgen eylem çatılarında kullanılmıştır.

Ör: kar-Siraran^{ki}-na-ke₄ má bí-ús “O Siraran limanına gemiyi yöneltti.” (Gudea Sld. A)

Eridu^{ki}-gin₇ ki-sikil-la bí-dù /bí-n-dù-/ “Eridu gibi, o, onu kutsal yer yaptı. (Gudea St. B, IV)

⁷⁹ Thomsen, M.L., S. L., s.183.

⁸⁰ Falkenstein, A., GSGL I, s.185.

⁸¹ Thomsen, M.L., The Sumerian Language., s.184.

Lugal-anda ensi₂-Lagaša^{ki}-ke₄ giš bé-tag “Lugalanda, Lagaš ensisi, kurban etti.” (BIN VIII)

Çekim Öneki /al-/

Bu önek, diğer çekim eklerinden farklı olarak fiil ile arasına zamir veya durum elemanı almaz. Eski Babil dönemi metinlerinde /an-/ veya /ab-/, /al-/ çekim önekinin varyantı olarak gözüktür.⁸²

/al-/ öneki intarzitif fiil formunda kullanılmıştır. Çift dilli metinlerde al-F-Akadca “statif” formun karşılığında kullanılmıştır.⁸³

Ör: uru-zu al-gul-gul é-zu al-gul-gul “O senin şehrinin devamlı tahrip ediyor, senin evini tahrip ediyor.” (TSL 57)

igi-ne-ne-ta inim-bi al-til “Onların önünde konu tamamlandı.” (BIN VIII)

bar-aša₅ Lugal-ezen Ur-é-zi-da ^dİ₇-šè al-re₇ “Tarla nedeniyle Lugalezen ve Urezida Irmak tanrısına gittiler.”

KİP ÖNEKLERİ

Olumsuzluk Öneki /nu-/

Negatiflik öneki /nu-/, bütün çekim önekleriyle ve çekimsiz yapıdaki fiillerle kullanılmıştır. /nu-/ fiillerle kullanıldığı zaman çekimin başında olduğu halde isimler ile kullanılışında isimden sonra yerini alır.⁸⁴

⁸² Thomsen, M.L., S. L., s.187.

⁸³ Falkenstein, A., GSGL I, s.59.

⁸⁴ Poebel, GSG, s.257.

Olumsuzluk eki genelde NU = nu olarak yazılır. Çekim önekleri /ba-/ ve /bi-/’den sonra kullanıldığı durumlarda /la-/ ve /li-/ olarak değiştiği görülür. Eski Sumer ve Gudea metinlerinde /nu-ba-/ ve /la-ba-/ yazılışları aynı dönem içinde kullanılmıştır. Fakat /nu-bi-/ yazılışının /li-bi-/ olarak gözükmesine Yeni Sumer döneminde rastlanır.⁸⁵

/nu-/ cümle içerisinde tek başına da kullanılabilir. Bu durumda “olumsuz bildirme eki” (negativ kopula) görevindedir ve anlamı “değildir” olur.

Ör: á bad-a-gu₁₀ lú la-ba-ta-è /nu-ba-ta-è/ “Hiçkimse güçlü silahımdan kaçamayacak.” (Gudea Sld. A, IX)

ki-mah-uru-ka al-nu-gar “Şehrin mezarlığına kazma vurulmadı.”
(Gudea St. B, V)

nibru^{ki}-šè nu-un-de₈ /nu-n-de₈/ “O onu Nippur’a götürmedi.” (AfO 24)

me-a mu-zu mah nu “Senin adın nerede büyük değildir.” (İnnin 87)
ki-sikil ^dİnanna za-e a-na-aš nu-ub-še-ge-en /nu-ì-b-šeg-en/
“Bakire, İnanna, niçin itaat etmiyorsun.” (Dumuzi and Enkimdu 13)

eden Umma^{ki}-šè nu-ku₄ “Umma kıyısına ayak basmadı.” (CRPL Ent.)

Kesin Olumsuzluk Öneki /bara-/

/bara-/ daima /ba-ra-/ şeklinde yazılmıştır. Bu öneke Gudea metinleri hariç diğer dönem metinlerinin hepsinde rastlanır.

⁸⁵ Falkenstein, A., GSGL I, s.150.

/bara-/ bütün şahıslarda kullanılmasına rağmen daha çok 1. tekil şahısla beraber görülür.

Bu önek, /i-/ , /mu-/ , /ba-/ ve /bi-/ çekim öneklerinden önce kullanılmış, /im-ma-/ ve /im-mi-/ formlarından önce kullanıldığı görülmemiştir.⁸⁶

/bara-/ sık kullanılan bir kip öneki değildir. Daha çok senet yeminlerinde, Yeni Sumer dönemindeki kanuni dökümanlarda geçtiği saptanmıştır.⁸⁷

Ör: ba-ra-ra-dug₄ /bara-ì-era-dug₄/ “Ben sana asla söylemedim.” (Father and Son 77)

má-e ba-ra-tag-ge /bara-tag-e/ “Ben gemiye onları almayacağım.”
(SR 87)

ki-bi ba-ra-sikil /bara-sikil/ “O yerleri asla temizlemedi.”

ki-ni ba-ra-zu /bara-ì-zu/ “Ben onun yerini gerçekten bilmiyorum.”
(Dumuzi’s Dream 144)

ba-ra-ab-gi₄-gi₄-de /bara-ì-b-gi₄-gi₄-ed-en/ “Geri dönmeyeceğim.”
(NG 6)

eden-bi-a ú-šim ba-ra-mú-mú /bara-ì-mú.mú/ “Kırlarda yeşil ot asla yetişmedi.” (VS 17)

⁸⁶Thomsen, M.L., S. L., s.193.

⁸⁷Edzard, “Hamtu, marû und freie Reduplikation beim Sumerischen Verbum. I”, s.216.

Yasaklıyıcı ve Tasdikleyici Önek /na-/

Bu önek metinlerde /na-/ veya eğer /î-ma-/, /î-ba-/, /î-bi-/ çekim formlarından önce kullanılıyor ise /nam-/ yazılışı ile karşımıza çıkar. /na-/ öneki /î-ga-/ ile başlatılan bir çekimin başlangıcında ise /na-an-ga-/, /nam-ga-/ veya /na-ga-/ şeklini alır.

Bu önek çekiminin başında bulunduğu fiilin zamanına göre 2 farklı görevde kullanılmıştır:

A- Yasaklayıcılık

/na-/ kip öneki, şimdiki-geniş zaman (marû) çekiminde kullanılıyor ise fiil “yasaklayıcılık” (prohibitive) anlam kazanır. Yasaklayıcılık görevinde 2., 3. şahıslar ve 1. çoğul şahıslar ile beraber kullanılır. 1. tekil şahısta yasaklayıcılık anlamı /bara-/ formu ile sağlanır.⁸⁸

Ör: lú nam-mi-gul-e /na-î-bi-gul-e/ “Kimse onu tahrir etmesin.” (Gudea St. B)

na-an-mú-mú-un /na-î-n-mú-mú-en/ “Bir kavga başlatmayacaksın.”
(PAPS 107, nr.1)

ud na-bi-zal-e /na-bi-zal-e/ “Gün geçmemeli.” (TCS I)

^{giš}gu-za gub-ba-na šuhuš-bi na-an-gin-ne /na-î-n-gin-e/ “O tahtının yerini tespit edemesin.”

B- Tasdikleyici (Olumluluk)

⁸⁸ Falkenstein, “Untersuchungen zur sumerischen Grammatik 3. Das affirmativ Präformativ na-”, ZA 47, Berlin 1942, s.201.

/na-/ kip öneki, geçmiş zaman hamtuçekiminde kullanıldığı zaman fiil “tasdikleyici, onaylayıcı” (affirmatif) anlam kazanır. Bu görevde /na-/ bütün şahıslar için kullanılır.

/na-/, yasaklayıcılık görevinden ziyade affirmatif olarak kullanılmıştır.⁸⁹

Bazı durumlarda marû gövde ki fiil de affirmatif anlam kazanır.⁹⁰

Ör: hur-sag dagal téš-bi nam-ta-an-e₁₁ /na-ì-m-ta-n-e₁₁/ “Geniş dağlardan onları (Sumer ülkesine) getirdi.” (Curse of Akkade 155)

nam-ta-è /na-ì-m-ta-è/ “O dışarı çıktı.” (Gudea Sld. A, VIII)

a-dùg-ga nam-túm /na-ì-m-túm/ “O tatlı su taşıdı.” (Gudea Sld. A, I)

nam-mi-gub /na-ì-bi-gub/ “O gerçekten (gemiye) ayak bastı.” (Gudea Sld. A, I)

na-mu-un-e /na-mu-n-e/ “O söylüyor.” <<Bu çekimde fiil marû gövdede olmasına rağmen anlam affirmatifdir.”

İstek Öneki /ga-/

Bu önek bütün fiil çekim ve kip öneklerinden önce /ga-/ olarak yazılır. Sesli harf [a]; /ha-/=/hé/, /ša-/=/ši-/=/šu-/ kip öneklerinde olduğu gibi bir değişim göstermez. Ancak birkaç örnekte /gi₄-/ ve /gú-/ olarak yazılmıştır. Emesal lehçesiyle yazılmış metinlerde kohortatif kipi /da-/, /dè-/ ve /du₅/ ile yapılmıştır.⁹¹

⁸⁹ Falkenstein, “Untersuchungen zur sumerischen Grammatik 3. Das affirmativ Präformativ na-”, ZA 47, Berlin 1942, s.201.

⁹⁰ Jacobsen, T., “About the Sumerian Verb”, s.85.

⁹¹ Krecher, J., “Zum Emesal-Dialekt des Sumerischen”, HSAO I, Wiesbaden 1967, s.87.

Kohortatif /ga-/ yalnız birinci çoğul ve tekil şahıslarda bulunur. 1. çş. için öneklere Eski Babil ve sonrası edebi metinlerinde rastlanır. Çoğul kohortatif form daima /-enden/ ile sonlanmıştır.⁹²

Bazı özel anlatımlarda /ga-/ istek anlamından sıyrılarak, affirmatif anlam kazanır.

Ör: sag-šè gú-mu-ni-rig₇ /ga-mu-ni-rig₇/ “Ben onu sana hediye etmek istiyorum.” (Šulgi Hymn D, 210)

i-lu (...) du₅-mu-ri-ib-dug₄ /ga-mu-ri-b-dug₄/ “Ben ağıtı senin için söylemek istiyorum.” (Inanna and Bilulu 165)

ku-lu-ni-ir ga-an-ši-re₇-en-dè-en /ga-ì-n.ši-ere-enden/ “Haydi onun arkadaşına gidelim.” (Dumuzi’s Dream)

ga-nam-me-àm /ga-ì-na-me-àm/ “Olmalıdır.” (Gudea Sld. A, V)
<<Bu örnekte /ga-/ affirmatif anlamda kullanılmıştır.”

Dilek ve Affirmatif Kip Öneki /ha-/

Dilek ve tasdikleyici öneki, kendisini takip eden öneke göre /ha-/ , /hé-/ veya /hu-/ olarak görülür. /ha-/ bütün çekim öneklerinden önce görülür. /ha-/ yazılışı, içinde [a] vokali olan eklerden (/ba-/ , /ma-/ , /-ra-/) önce kullanıldığı durumlarda görülür. /hé-/ , /h-/ ve /bí-/ çekim öneklerinden önce yazılmıştır. /hu-/ , İsin-Larsa ve Babil Dönemi metinlerinde /mu-/ çekim önekinden önce bulunur.⁹³

⁹² Falkenstein, “Untersuchungen zur sumerischen Grammatik 1. Der Plural des kohortativs”, ZA 45, Berlin 1939, s.169.

⁹³ Schneider,N., “Die wunschpartikel ha-, hé- und hu- in der Ur-III Texten”, OrNS 15, Rome 1946, s.90.

/ha-/ önekinin fiil çekiminin bulunduğu zamana bağlı olarak farklı anlamları vardır:

A- ha - marû Dilek (prekatif)

B- ha – hamtu Tasdik (affirmatif)

/hé-/ , bildirme kipi elemanı /-àm/ ile /hé-àm/ şeklinde görülür. Bu kullanımı Türkçeye “öyle olsun” olarak tercüme edebiliriz. Bu kullanımda “izin verme” anlamı kazanmış olur.

Ör:

A- An-e ^dEn-líl-e nam-tar-ra-ni hé-da₅-kúr-ne /hé-da₅-kúr-ene/ “An ve Enlil kaderini değiştirsinler.” (Gudea St. B, IX)

šà-bi ha-ma-pàd-dè /ha-mu-a-pàd-e/ “Onun içini (anlamını) bana açıkla.” (Gudea Sld. A, II)

ⁱ⁷İdigna ⁱ⁷Buranun hé-gál hu-mu-ra-ab-tùmu /ha-mu-era-b-tùmu/ “Dicle ve Fırat sana bolluk getirsin.” (PBS10)

B- ki-bi-šè hé-em-mi-gi₄ /ha-ì-bi-gi₄/ “Ben gerçekten onu restore ettim.” (Warad-Sin 7)

u₄ul-šè nam-ti-gu₁₀-šè hu-mu-dù /ha-mu-dù/ “Sonsuza dek yaşamam için ben onu yaptım.” (YOS 1)

é-babbar é-ki-ág-gá-ni hu-mu-na-dù /ha-mu-n-dù/ “Ben ona Babbar tağınağımı, sevgili tapınağımı yaptım.” (RA 66)

Kip Öneki /ša-/

Eski Sumer metinlerinde birçok örnekte /šè-/ veya /ši-/ olarak yazılmıştır. Eski Babil metinlerinde görülmesine karşılık, Gudea metinlerinde

hiç geçmez. Eski Babil döneminde bu önek, [a] vokali içeren öneklerden (ba-, -ra-) ve /mu-/ çekim prefiksinden önce /ša-;/ /î-/ ve /bí-/ öneklerinden önce /ši-;/ nadir olarak da görülen /mu-/ önekinden önce /šu-/ olarak yazılmıştır.⁹⁴

/ša-/ bütün çekim öneklerinden önce bulunabilir. Bu önek hamtuve marû kökte de kullanılabilir.

Bu önekin kesin anlamı şimdiye kadar saptanamamıştır. Tanrılar ve hanedan için yazılmış ilahilerde çok sık geçmektedir.

Falkenstein, bu öneki olumlu (tasdikleyici) yani affirmatif olarak değerlendirmiştir.⁹⁵ Fakat bu tanım net değildir. Çünkü diğer affirmatif önekler /ha-/ ve /na-/ ile /ša-/ arasındaki ayrımı tam olarak yapmamıştır.

Th. Jacobsen bu prefiksin; “Konusmacının sunduğu olay, herhangi birşeyin uyumlu eşiyle paralel niteliktedir.”⁹⁶ Yani birbirine benzeyen iki olayı, üçüncü bir olayla ilişkilendirmek için kullanılmıştır.

Ör: ur-sag ^dAš₇-gin₄-gin₄ rib-ba ama ši-in-ga-ù-tu /ša-ì-ga-ù.tu-e/
“Böyle kahraman Aşgi gibi bir büyüğü anne doğurdu.” (Keš Hymn 19)

gá-e ud-ba ša-ba-na-gam-e-dè-en /ša-ba-na-gam-ed-en/

e-ne nam-mah-a-ni ši-im-ma-an-zu-zu-un /ša-ì-ba-n-zu.zu-en/

uru-gin₇ nam-dumu-gá gú ši-im-gá-gá-an /ša-ì-ba-gá-gá-en/ “Ben o zaman ona boyun eğeceğim. o bu nedenle büyükülüğünü tanıyacak. Şehir gibi çocukluğumu ona teslim edeceğim.” (Enmerker and the Lord Aratta)

⁹⁴Falkenstein, Das Sumerische , s.50.

⁹⁵ Falkenstein, “Untersuchungen zur sumerischen Grammatik 4. Das affirmative Präformativ ši-/ša-”,ZA 48,Berlin 1944, s.69.

Bağlam Öneki /ù-/

Bu önek Eski Sumer ve Gudea metinlerinde /ù-/ , Eski babil döneminden itibaren /u-/ olarak görülmeye başlanmıştır. zamir elemanları olan /-n-/ , /-b-/ ve /-m-/ ile birlikte /un-/ , /ub-/ , /um-/ şeklindedir.

Eski dönemlerde [u], kendinden sonra gele vokale göre [a] ve [i]'ye dönüşebiliyordu. (/u-ba-/ > /a-ba-/ , /u-bí-/ > /î-bí-/.

/ù-/ önekinin temel fonksiyonu bir olaylar zincirinin ilk olayını göstermesidir. Bu olayda hareket kastedilmeksizin bir zaman noktası belirlenir bu da cümlenin zamanı ile ilgilidir. Bu öneki bağlaç veya bağ fiil olarak niteleyebiliriz.⁹⁷ Türkçeye “ve sonra” olarak tercüme edebiliriz.

/ù-/ bütün çekim öneklerinden önce gelebilir. /î-/ önekiyle beraber kullanıldığında /î-/ kaybolur. Yeni Sumer metinlerinde bazı örneklerde /al-/ çekim prefiksi ile beraber kullanılmıştır.

Ör: lú dingir-gu₁₀-gim dingir-ra-ni ^dNin-gír-su lugal-gu₁₀ ukù-gá gù ù-ne-dé-a /ù-ì-n-a-dé-a/ “Kim, tanrımı, Ningirsu’yu tanrısı olarak halkına ilan ederse.” (Gudea St. B, VIII)

gír-gu₁₀ ki ì-bí-ús /ù-bí-ús/ “Ayağımı toprağa bastıktan sonra.” (Gudea Sld. A, XI)

é-ninnu ^dNin-gír-su lugal-gu₁₀ ù-na-dù-a /ù-ì-n-dù-a/ “Kralım Ningirsu’nun Ninnu tapınağını yaptıktan sonra.” (Gudea St. B, 8)

⁹⁶ Jacobsen, T. , “About the Sumerian Verb”, s.73.

⁹⁷ Gagg, G., “A class of ‘When’ Clauses in Sumerian”, JNES 32, Chicago 1973, s.131.

Kip Öneki /iri-/

Bu önek yalnızca Eski Babil edebi metinlerinde geçmektedir. /iri-/, marû formda çekilmiş olan “mí....dug₄ (övmek)” fiilliyle beraber görülmüştür. Bu önekin anlamı tam olarak tespit edilememiştir.⁹⁸

Metinlerde /i-ri-/ , /i-rí-/ veya /iri-/ olarak geçmektedir.

Ör: mí-zid-iri-gá-àm-e /mí-iri-í-ga-m-e-e/ “O över” (Ur III:6)

nin-e ní-te-a-ni mí-zid-iri-in-gá-àm-me /mí-iri-ga-m-e-e/

“hanımefendi kendini övüyor.” (Nungal Hymn 62)

Lugal-bàn-da mušen-e mí-iri-im-me /mí -iri-ì-m-e-e/

“Lugalbanda kuşu övüyor.” (Lugalbanda and Enmerkar)

Kip Öneki /nuš-/

/î-/ , /mu-/ , /ba-/ ve /bî-/ öneklerinden önce /nu-uš-/ olarak yazılmıştır. /ni-iš-/ yazılışı da vardır.

/nuš-/ Eski Babil ve sonrası dönemlerde görülmüştür. /-m-/ hariç çekim önekleriyle kullanılmıştır. Marû ve hamçukök ayırt etmemiştir.

Bu önek farazi istekleri bildiren durumlarda kullanılmıştır.⁹⁹ Türkçeye “keşke” olarak tercüme edebiliriz.

Ör: nu-uš-ma-ab-bé-en /nuš-mu-a-b-e-en / “Keşke bana söyleseydin.” (Gilgameş, Enkidu and trh Netherworld 247)

nu-uš-ma-gál-la /nuš-mu-a-gál-a/ “Keşke benim için orada bulunsaydı.” (CT 42)

⁹⁸ Römer, W.H., “Kleine Beiträge zur Grammatik des Sumerischen. Das präfigierende Element iri-”, BiOr 32, Leiden 1975, s.3-5.

DURUM İÇEKLERİ

Datif (Yönelme) İçeki

Yönelme durumunun her şahıs için ayrı bir içeki vardır. Genel düşünce bu eklerin içeriğinde bir zamir elemanı ve datif durum elemanı olduğudur. Bu içeklerdeki /-a-/ yönelme durum elemanıdır. Ses değeri yönünden, bulunma (lokatif) durum soneki /-a/ ile özdeştir. Datif eki kişilere göre şöyle dağılım gösterir.¹⁰⁰

1.tş.	ma- < /mu-a-/	1.çş.	-me-
2.tş.	-ra-	2.çş.	?
3.tş.	-na- < /n-a-/	3.çş.	-ne-

1. tekil şahıs /ma-/

Çekim öneki /mu-/ zorunlu olarak 1. tş. datif elemanından önce gelir ve daima /ma-/ olarak görülür. /ma-/, /nu-ma-/ gibi bir kip önekiyle kullanıldığı durumlarda fiil çekiminin analizini yapmak zorlaşır. Çünkü /nu-ma-/ formu /nu-ì-ba-/ veya /nu-mu-a-/ olarak açıklanabilir.

Ör: é-a-ni dù-da ma-an-dug₄ /mu-a-n-dug₄/ “Tapınağını yapmamı o bana söyledi.” (Gudea Sld. A, IV)

2. tekil şahıs /-ra-/

⁹⁹ Römer, W.H., “Kleine Beiträge zur Grammatik des Sumerischen. Das modale grammatische Element nu-uš-” AOATS 25, Neukirchen 1976, s.371.

¹⁰⁰ Gragg, G., (SDI) Sumerian Dimensional Infixes, Neukirchen 1973, s.82.

Bu içek datif edatı olan sonek /-ra/ ile aynıdır. /-ra-/’ nın orjinal şeklinin /-e-a-/ olduğunda Sumerologlar görüş birliği içerisindeyler. Fakat /-r-/’nin görevi hakkında değişik düşünceler vardır. Falkenstein, /-r-/’yi “kaynaştırma ünsüzü” (hiatusghilger) olarak tanımlamıştır.¹⁰¹ Gragg ise “2. tekil şahıs zamir elemanı” olduğunu iddia etmiştir.¹⁰²

Gudea metinlerinde kip öneki kullanılmayan çekimlerde /mu-/ çekim öneli /-ra-/’dan önce kullanılmış ve /ma-/’ya dönüşmüştür. Eski Babil metinlerinde /mu-ra-/ ve /ma-ra-/ şekillerinin her ikisi de görülür. Kip önekinin kullanıldığı çekimlerde /mu-/ öneki kullanılmaz. Muhtemelen bu tür çekimlerde /i-/ kullanılmıştır.

Ör: ^dNin-gír-su é-zu ma-ra-dù-e /mu-ra-dù-en/ “Ningirsu, tapınağını bana sana yapacağım.” (Gudea Sld. A, II)

gù zid mu-ra-an-dé /mu-ra-n-dé/ “O sana gerçekten söyledi.” (İddin-Dagan Hymn B, 6)

ha-ra-ab-sum-mu /ha-ì-ra-b-sum-e/ “O sana onu vermek istiyor.”

3. tekil şahıs /-na-/

Bu ek canlı zamir elemanı /-n-/ ve /-a-/ datif elemanından oluşur. Eski Babil ses uyumundan dolayı /-ne-/ şeklinde de görülmüştür.¹⁰³

Ör: Gù-dé-a ensi₂-Lagaša^{ki}-ke₄ é-^{uru}gír-su-ka-ni mu-na-dù /mu-na-dù/
“Lagaş şehir beyi Gudea, Girsu şehrindeki tapınağı ona yaptı.” (Gudea Sld. A, I)

¹⁰¹ Falkenstein, GSGL I, S.200.

¹⁰² Gragg, SDI, s.84.

¹⁰³ Gragg, SDI, s.86.

1. çoğul şahıs /-me-/

Bu ek şimdiye kadar 1. çoğul şahıs lar için zamir elemanı olarak biliniyordu. Datif içek de /me-a-/ olarak beklenirdi. Fakat ekimlerde /-me-/ datif durumu bildiren ek olarak kullanılmıştır. /-me-/ metinlerde seyrek olarak geçmekle beraber daima datif iektir.¹⁰⁴

Ör: sum-me-eb /sum-mu-me-b/ “Onu bize ver.” (İnanna’s Descent 248)
hé-me-ús /ha-ì-me-ús/ “O bizi izlesin.” (Dialogue 2)

2. çoğul şahıs

2. ř. için müstakil bir şahıs elemanı belirlenememiştir. Metinlerdeki tekil form /-ra-/ veya sonek /-enzen/ datif 2. çoğul şahıs kabul edilmiştir.¹⁰⁵

Ör: dingir hé-me-en-zé-en inim ga-mu-ra-an-dug₄ /ha-ì-me-enzen/ , /ga-mu-ra-n-dug₄/ “Sizler tanrı olmalısınız. Ben size bir şey söylemek istiyorum.” (İnanna’s Descent 242)

3. çoğul şahıs /-ne-/

Bu içek daima /-ne-/ olarak karşımıza çıkar. Genel düşünce bu formun orjinal şeklinin /ene-a-/ olduğudur.¹⁰⁶

Ör: mu-ne-ni-dù /mu-ne-n-dù/ “O onu onlar için orada yaptı.” (Ukg. 1, II)
nam hé-en-ne-éb-tar-re /ha-ì-ne-b-tar-e/ “O, onlara kaderlerini belirler.” (Rim-Sin 4)

¹⁰⁴ Thomsen, S. L., s.183.

¹⁰⁵ Edzard, “ ‘Du hastmir gegeben’, ‘ich habe dir gegeben’. Über das sumerische Verbum sum”, WO 8, Stuttgart 1976, S.162.

Birliktelik (Komitatif) Durumu

Birliktelik durum içeki olan /-da-/, isimlerin sonlarında kullanılan birliktelik soneki /-da/ ile özdeştir. Çekim esnasında /-dè-/ veya /-di-/ olarak değişebilir.¹⁰⁷

1. tekil şahıs

Eski Sumer ve Gudea metinlerinde /mu-da-/, Eski Babil metinlerinde /mu-da-/ ve /e-da-/ olarak kullanılmıştır.

Ör: ha-mu-da-gub /ha-mu-da-gub/ “O benimle dursun.” (Gudea Sld. A, I)
á-še mu-e-da-a-a-ág /mu-e.da-e-ág/ “Sen benimle yönetmiştin.”
(Letter A)

2. tekil şahıs

2. şahıslar için birliktelik durum eki /e-da-/ şeklindedir. Ses uyumlarından dolayı [e], [u]’ya dönüşebilir.

Ör: šà-bi nu-mu-ù-da-zu / nu-mu-e.da-zu/ “Onun kalbini ben seninle öğrenmedim.” (Gudea Sld. A, VIII)

ka-aš bar-re-da za-a-da ša-mu-e-da-gal /ša-mu-e.da-gál/ “Kararlar seninle belirlenir.” (Šu-ilišu Hymn A)

3. tekil canlı şahıs

¹⁰⁶ Falkenstein, GSGL I, s.230.

¹⁰⁷ Gragg, SDI, s.40

/-n-da-/ bu şahıs için birliktelik durum ekidir. Canlı şahıslar için zamir elemanı olan /-n-/ ve /-da-/ durum içekinden meydana gelmektedir.

Ör: mu-un-da-gu₇-e /mu-n.da-gu₇-en/ “Sen onu onunla beraber yiyeceksin.” (Dumuzi and Enkimdu 18)

u₄ ma-dì-ni-ı̄b-zal-e /mu-da-n-b-zal-en/ “Günü onunla birlikte geçiriyor.” (Gudea Sld. A, XIX)

3. tekil cansız şahıs

Bu kişi için birliktelik durum ekleri /(ba)-da-/, /-m-da-/ veya /-b-da-/ şeklindedir.

Ör: ad-im-da-gi₄-gi₄ /ad-ı̄m.da-gi₄-gi₄-e/ “O onunla görüşüyor.” (Gudea Sld. A, V)

^dUtu im-da-húl /ı̄m.da-húl/ “Utu onunla sevind.” (Gudea Sld. A, XIX)

1. ve 2. çoğul şahıs birliktelik durum eki belirlenememiştir.¹⁰⁸

3. çoğul şahıs

Eski Sumer metinlerinde 3.çş. için birliktelik durumu /-Pİ-/ işaretile ifade edilmiştir. /-Pİ-/ işaretinin nasıl okunması hususunda bazı görüşler ortaya atılmıştır. Poebel, /-be₆-/ olarak okunmasını teklif etmiştir.¹⁰⁹ Falkenstein ise /-neda-/ önerisini getirmiştir. Çünkü /-Pİ-/’nin ses değeri olarak /-be₆/ veya /-ta-

¹⁰⁸ Thomsen, Sumr. Lang., s.225.

¹⁰⁹ Poebel,A., “The Sumerian Prefix Forms e- and i- ..”, s.161.

/'- yı kabul edecek olursak, o zaman 3. çş. zamir elemanı /-ene-/’yi böyle bir formda açıklamak mümkün olamayacaktır.¹¹⁰

Ör: sipa-ùzu-da-ke₄-ne ba-PI-lá /ba-ene.da-lá/ “Keçi çobanlarının yanında tartıldı.” (Nik. 262, II)

e-PI-gál /e-neda-gál/ “O onlarla birlikte bulundu.” (DP 621, III)

Birliktelik içeki yetenek, kabiliyet bildiren cümlelerle de kullanılmıştır.¹¹¹

1.tş. mu-da-..... “yapabilirim”

2.tş.-e-da-.... “yapabilirsin”

3.tş.-n-da-.... “yapabilir”

Ör: é mu-da-ba-e-en /mu-da-ba-en/ “Evi paylaşırabilirim.” (UET VI/2)

kin-gi₄-a (...) šu nu-mu-un-da-an-gi₄-gi₄ /nu-mu-n.da-gi₄-gi₄/

“Haberci onu tekrarlayamadı.” (Enmerkar and Lord of Aratta 501)

Yönlendirme (Terminatif) Durum

Eski Sumer metinlerinde, yönlendirme içeki olan /-ši-/ , /-šè-/ olarak geçmektedir. Eski Sumer döneminden sonra daima /-ši-/ olarak yazılmıştır.¹¹²

Yönlendirme durumunun temel anlamı bir nesneye veya şahsa yönelmeyi belirtmesidir. Yani fiilin hareketini gösterir. Bazı fiillerle kullanıldığında anlam değişimine yol açmaktadır.

¹¹⁰ Falkenstein, “Zur Grammatik der altsumerischen Sprache”, AfO 18, Graz 1957, s.145.

¹¹¹ Landsberger, B.-Hallock, R.- Jacobsen, T.-Falkenstein, A., (MSL) Materialien zum Sumerischen Lexikon IV, Rome 1959, s.145.

¹¹² Gragg, SDI, s.23-26.

Ör: kur₄ “Girmek”-ši-kur₄ “Birinin huzurunda bulunmak”
de₆ “Taşımak”-ši-de₆ “İçeri almak”
gi₄ “Cevaplamak”-ši-gi₄ “Geri göndermek”

1. tekil kişi /mu-ši-/

sag-ki zalag-ga-ni gá-šè hu-mu-ši-in-zìg /hu-mu-ši-n-zìg/ “O parlak yüzünü sana doğru kaldırdı.” (İşme-dagan Hymn D, 106)

u₄ (...) igi-nam-ti-la-ka-ni mu-ši-in-bar /mu-ši-n-bar/ “O yaşam veren gözlerle bana baktığı zaman.” (UET 1)

2. tekil kişi /-e-ši-/

^dUtu igi húl-la hé-mu-e-ši-bar-re /ha-mu-e.ši-bar-e/ “Utu sana sevgiyle baksın.” (Enmerk. and Lord Aratta 95)

tur-dug₄-ga-zu mah-dug₄-ga-am šu-ba-a-ši-ı̄b-ti /ba-e.ši-b-ti-e/ “ O senin küçük sözlerini, büyük sözler olarak kabul edecek.” (Gudea Sld. A, VII)

3. tekil canlı şahıs /-n.ši-/

Bu ek 3. tekil kişide kullanıldığı zaman fiilin gösterdiği/ yönlendiği kişi bulunma (datif) durumunda olur.¹¹³

ama dumu-ni igi-nu-mu-un-ši-bar-re /igi- nu-mu-n.ši-bar-a/ “Anne çocuğuna bakmıyor.” (Nisaba Hymn 41)

igi-zi mu-ši-bar /mu-n.ši-bar/ “Ona içtenlikle baktı.” (Gudea Sld. A, I)

3. tekil cansız şahıs /ba-ši-/ , /-m-ši-/ , /-b-ši-/

en-e inim kug ^dİnanna-ka-šè sag-kéš ba-ši-in-ak /ba-ši-n-ak/ “Bey, İnanna’nın sözlerine kulak verdi.” (Enmerk. and Lord Aratta)

ud ^dNin-gír-su-ke₄ uru-ni-šè igi-zi im-ši-bar-ra /ı-m.ši-bar-a/
“Ningirsu, onun şehrine içtenlikle baktığı zaman.” (Gudea St. B, III)

Terminatif içekin çoğul şahıslar ile beraber kullanımı tespit edilememiştir.

Ablatif-Instrumental (Bulunma-Yönlendirme) Durumu

Bu durum /-ta-/ içekiyle sağlanmaktadır. İsim sonlarında kullanılan ablatif-instrumental sonek ile özdeşdir.

/ba-/ çekim önekiyle beraber Eski Sumer ve Gudea metinlerinde /ba-ta-/ şeklinde görülürken sonraki dönemlerde /ba-ta-/ yazılışı seyrekleşerek yerini muhtemelen /ba-da-/ veya /ba-ta-/ formlarına bırakmıştır.¹¹⁴

Bu içek yalnızca cansız varlıkları kapsar. /ı-/ , /-m-/ ve /ba-/ çekim önekleriyle kullanılabilir.

/-ta-/ araç durumu (instrumental) görevinde nadiren kullanılmıştır. Daha çok ayrılma (ablatif) görevindedir. /-ta-/ ablatif görevde, bir şeyden veya yerden ayrılamayı gösterir. Daha çok è “çıkma”, e₁₁ “inmek”, gin “gelmek”, zig “yükselmek”, sar “kovmak” filleriyle beraber kullanılmıştır.¹¹⁵

/-ta-/ beraber kullanıldığı fiilin anlamını değiştirebilmektedir.

Ör: gar “kovmak, yerleştirmek”-ta-gar “koparmak, sökmek”

¹¹³ Thomsen, Sumr. Lang., s.229.

¹¹⁴ Gragg, SDI, s.31.

¹¹⁵ Thomsen, Sumr. Lang., s.231.

ud eš₅-gi₆ eš₅-àm um-ta-zal-la-ta /u-ì-m.ta-zal-a-ta/ “3 gece 3 gündüz geçtikten sonra.”

ìb-ta-na-è /ì-b-ta-n-è/ “o onu oradan çıkardı.” (UET 11)

kur-má-gán^{ki}-ta ^{na⁴}esi im-ta-e₁₁ /ì-m.ta-e₁₁/ “magan ülkesinden diorit taşı getirtti.” (Gudea St. A, II)

Çıkma (Ablatif) Durumu

Çıkma durumu /-ta-/ ile ifade edilebildiği gibi /-ra-/ içekiyle de ifade edilebilmektedir. Bu ek Gudea ve Eski Babil metinlerinde daima kullanılmıştır.¹¹⁶

/-ra-/, /-ta-/ gibi yalnız cansız varlıkları işaret eder. /-ra-/, /-b-/ zamir elemanı ve /-m-/ çekim öneki ile aynı yapı içinde bulunmaz. /ba-/ çekim öneki ve diğer kip örneklerinden sonra kullanılmıştır. /-ra-/, ablatif-instrumental eki /-ta-/ ile kullanılışı itibariyle aynı olmasına rağmen /-ra-/ instrumental anlatımda kullanılmaz.¹¹⁷

Bazı metinlerde /-da-ra-/, /ta-ra-/, /da-ra-ta-/ veya /ta-ra-ta-/ arka arkaya sıralanmıştır. Bu eklerin hepsi büyük olasılıkla çıkma durum ekleridir.¹¹⁸

Ör: u₄ dumu-Nibru^{ki}-ta ba-ra-an-zi /ba-ra-n-zi/ “O Nippur halkını oradan uzaklaştırdığı zaman.” (PBS 5)

edin-šè ba-ra-è /ba-ra-è/ “Oradan kıra çıktı.” (DD 1)

¹¹⁶ Gragg, SDI, s.96.

¹¹⁷ Falkenstein, “Untersuchungen zur sumerischen Grammatik . Das richtungsanzeigende Ìnfix -ra-”, ZA 45, Berlin 1939, s.180.

¹¹⁸ Gragg, SDI, s.97.

^dNin-giš-zi-da utu-gin₇ ki-ša-ra ma-ra-da-ra-ta-è / mu-era-da.ra.ta.-è/
“Ningišzida güneş gibi ufuktan sana (senin için) yükseldi.” (Gudea Sld A, V)

Bulunma (Locatif) Durumu /-ni-/

Bulunma durumu isimlerde sonek /-a/ ile sağlanır. Fiillerde ise durum farklıdır; yalnız zamir elemanları /-n-/ ve /-b-/’den sonra, fiil gövdesinden önce ortaya çıkar.¹¹⁹

Zamir elemanı /-e-/ lokatif içekten sonra asla yazılmaz. /-e-/ ya kendinden sonraki sese benzeşir ya da Eski Edebi metinlerinde olduğu gibi lokatif ekten önce kullanılır.

Ör: šu-gu₁₀ šu maš-dà (ù-)mu-e-ni-sè /u-mu-e-ni-sè/ “Ellerimi ceylanın ellerine çevirdiğin zaman.” (Dumuzi’s Dream 170)

Lokatif fonksiyonda /-ni-/ görülmektedir. G. Gragg, % 40’lık gibi çok yüksek bir oranda /-ni-/ ile sonek /a-/ arasında bir uyum bulmuştur.¹²⁰ Bu gerçek bizi her fiil ile kullanılabilen -ni- ekinin lokatif içek olduğu sonucuna vardırıır. Fakat bu durum lokatif /-a/, lokatif-terminatif /-e/ ve terminatif /-še/ arasında ayırım yapan soneklerden daha genel anlamlıdır.

Ör: igi-ba šembi ba-ni-gar /ba-ni-n-gar/ “O onların gözlerine sürme koydu.” (Eannatum 1, XVIII)

Genel düşünce -ni- içekinin bir zamir elemanı lokatif-terminatif elemanından /e/ > /i/ oluştuğudur. Buna göre canlı varlıklar için /-n-i-/ > /-ni-/

¹¹⁹ Gragg, SDI, s.76.

¹²⁰ Gragg, SDI, s.78.

ve cansız varlıklar için /-b-i-/ > /-bi-/ içkleri lokatif eleman olarak düşünülür. Fakat gerçekte yalnız /-ni-/ görülür ve cansız varlıkları işaret eder.¹²¹

YAN CÜMLE

/-a/ soneki çekimli bir fiil ile ortaya çıkabilir. Çekimde onun sırası fiil formunun sonunda, zamir sonekinden sonradır. /a-/ ile sonlanmış çekimli fiil, edat veya sahiplik soneki tarafından izlenebilir ve bu durumdaki fiil isim gibidir. Bu /-a/ genellikle “isimleştirici sonек” olarak adlandırılır.¹²² Fakat /-a/ cümle ilgecidir ve kelimelerden isim türetmede kullanılan bir yapım eki değildir. Onun fonksiyonu “yancümle teşkil eden sonек” olarak tarif edilmeye daha uygundur.¹²³

/-a/ ile çekimli fiil şu durumlarda görülür:

1. Başkabi bir fiile bağılı olarak : Dilek Kipi (Subjunktive)
2. Bir isme bağılı olarak: Bağılaçlı yan cümle. Çeşitli Yan Cümlecikler.

Dilek Kipi

Dilek kipi direkt olarak çekimli bir fiile ihtiyaç duymadan başka bir fiile bağılıdır. Bildirme eki (kopula) tarafından takip edilen bir isim veya çekimsiz fiil ana fiil olarak da hizmet görebilir.

Yan cümle fiili ana cümle fiilinden önce gelir. Dilek kipi, Sumerce’de nadiren kullanılan dolaylı anlatımı belirtir.

¹²¹ Falkenstein, GSGL I, s.205.

⁹⁴ Falkenstein, GSGL I, s.35.

Ör: la-ba-gi₄-gi₄-da igi di-kud-ne-šè Ur-^dSuen-ke₄ mu lugal-bi in-pàd nu-ba-gi₄-gi₄-ed-a/ “Yargıçlardan önce geri dönmeyeceğine dair Ur-Suen kralın üstüne yemin etti.” (NG 103)

Ur-^dLama ensi₂-ke₄ é Ha-la-^dBa-ba₆-ka in-na-sum-ma-a Ur-íd-da di-ta ba-tag₄-a Uru-in-da-zal maškim-e nam-erim₂-bi in-tar /i-na-n-sum-a/ , /ba-tag₄-a/ “Ensi’nin olan Ur-Lama, Hala-Baba’nın evine verildi ve Ur-ida’nın atıldığı iddiası kahya olan Ur-İndazal tarafından yeminle doğrulandı.” (NG 106)

mu-lugal Nin-dub-sar dumu Ka₁₀ dam-šè ha-tuku bí-in-dug₄-ga Nin-nam-ha-ni Ur-^dLama nam-erim₂-àm /bi-n-dug₄-a/ “Ninnamhani ve Ur-Lama’nın yeminidir ki o şöyle söyledi: Kralın adıyla Ka’nın kızı Nindubsar ile evleneceğim. (NG 15)

A- Bağlaçlı Yan Cümle

Çekimli bir fiil veya tüm bir cümle, bir isme yan cümle olabilir. Yan cümle veya başka bir deyişle bağlaçlı cümle (Relative Clause) onu tanımlayan isimden sonra durur ve yan cümle soneki /-a/ çekimli fiilin sonuna eklenir. İki cümle arasına canlı varlıklar için ‘lú’ , cansız varlıklar için ‘níg’ girebilir. Bu bağlaçların kullanılması zorunlu değildir.

Ör: lugal lú é in-dù-a ba-úš “Kral ki evi yapan, öldü.”

Bir kural olarak i yan cümlenin fiili /u-/ bağlam kip öneki ve /nu-/ olumsuzluk elemanından bşşks hiçbir kip önekiyle görülmez.

¹²³ Thomsen, Sum. Lang., 241.

B- Yan Cümlecikler

Bağlaçlı yapı; “isim..... F-a-Ad durum eki” şeklindedir. Yan cümleciklerin çeşitli formları vardır: **A- Zaman Cümlecikleri** **B- Sebeb Cümlecikleri**

A-Zaman Cümlecikleri

1. ud F-a-a (lokatif) “-dığı zaman”

Ör: ud ^dNin-gír-su ur-sag-^dEn-líl-lá-ke₄ Uru-inim-gi-na-ra nam-lugal Lagaša^{ki} e-na-sum-ma-a šà lú šár-u-ta šu-ni e-ma-ta-dab₅-ba-a nam-tar-a ud-bi-ta e-šè-gar /î-na-sum-a-a/, /î-ba-ta-dab₅-a-a/, /î-ši-gar/ “Enlil’in kahramanı Ningirsu, Lagaš şehrinin krallığını Uruinimgina’ya verdiği zaman ve 3600 adamın arasından onun elini yakaladığı zaman, o eski günleri geri getirdi.” (Ukg. 4, VII)

2. udF-a-ta “sonra”

Ör: ud é-gal-e ba-ab-túm-ma-ta igi-nu-ni-du₈-a /ba-b-túm-a-ta/, /nu-î-ni-du₈-a/ “Saraydan götürüldükten sonra onu görmedi.” (NG 190)

3. egir.....F-a-ta “-den sonra”

Yeni Sumer dönemi metinlerinde egir yerine LUM yazılmıştır. LUM, egir₅ veya murgu₂olarak okunabilir.

Ör: LUM in-tag₄-a-ta /î-n-tag₄-a-ta/ “O onu terkettikten sonra” (NG 23)

B- Sebeb Cümlecikleri

1. bar F-a-ak-eš “Bundan dolayı”

Ör: lú Dub-ru-um-ma-ke₄ ^dUtu-hé-gál bar lugal ^dEn-líl-le á sum-ma ì-me-a ì-zu-ke₄-eš /ì-zu-a-ak-eš/ “Bundan dolayı Dubrum’lu insanlar Enlil’in güç verdiği kral Utuhegal’i tanıyorlardı.” (Utu-hegal IV)

EMİR KİPİ

Sumerce’de 2. şahıslar için düzenlenen emir kipinin, diğer zaman çekimlerinden farkı fiil kökünün çekimin başında olmasıdır. Fiil çekiminde kullanılan diğer elemanlar fiil kökünü takip eder.¹²⁴

Emir kipinde, 2. çoğul şahıs soneki /-enzen/ çekim öneklerinden sonra eklenir. Çekimdeki önek zinciri bir sesli harf ile sonlandığında /-n-zé-en/ olarak yazılır. Eğer önek zinciri sessiz bir harfle sonlanıyorsa /-zé-en/ olarak görülür.

Ör: è-mu-na-ra-ab-zé-en /è-mu-na-ra-b-enzen/ “Onu sizler ona getirsin.”
sum-ma-ab-zé-en /sum-a-b-enzen/ “Onu bana ver.” (Schooldays 47)

Emir kipi formundaki önek zinciri çok kısadır. /ì-/ çekim öneki çoğu zaman [a] olarak gözükür.

Ör: dub-gu₁₀ zi-ra-ab /zir-ì-b/ “Tabletimi kır.” (NG 208)

Önek zinciri ile fiil kökü arasına bir sesli harf yerleştirilebilir.

Ör: húl-húl-lamu-un-da /húl.húl-a-mu-n-da/ “Ona sevin.”

Emir kipinde daima hamtu gövde kullanılmıştır. Bazı durumlarda ikilemli yazılmış hamtu gövdenin de kullanıldığı görülmüştür.

BİRLEŞİK FİLLER

Birleşik fiil, bir fiil ve bir veya birden fazla kelimenin anlam bütünlüğü oluşturmasıyla meydana gelir.

Ör: igi...bar “Bakmak”, šu....du₈ “Elinde birşey tutmak.”

Birleşik fiilin anlamı yapıyı oluşturan kelimelerin anlamına bağlı olmayabilir.

Ör: á...gur “hürmet etmek”

Bir sıfat ya da zarf birleşik fiilin parçası olabilir.

Ör: igi.zid....bar “İçtenlikle bakmak”, saĝ an-šè.....íl “Göĝe baş kaldırmak”

Dilbilgisi bakımından, birleşik fiiller esas itibariyle diĝer fiillerden farklı deĝildir. Birleşik fiildeki isim, sıfat veya zarf genellikle fiilden hemen önce bulunmaktadır. Fakat bu kuralın bütün birleşik fiillerde göz önünde bulundurulup bulundurulmadığı açık deĝildir.

Sumerce fiiller iki nesneyi aynı anda işaret edemediğinden, tercümelere nesneye uygun gelen isim daha çok lokativ-terminatif durumdadır.

Oluşturulma şekillerine göre birleşik fiillerden bazı örnekler:

İsim + Eylem

Ör: giš...ra “Savurmak” ensi₂-Lagaša^{ki}-ke₄ giš-bé-ra “Lagaš şehir beyi (harmanı) savurdu.” (VS 14)

šu...bal “Deĝiştirmek” di-ku₅-a-gá šu-ì-ìb-bal-e-a/ “Kim kararımı deĝiştirirse.” (Gudea St. B VIII)

¹²⁴ Thomsen, M.L., SL., s.251-253.

igi....gal “Dikkat etmek” áb amar-bi-šè igi-gal-lá-gim “Danasına bakan inek gibi” (Gudea Sld. A XIX)

İsim + İsim + Eylem

gaba-šu-gar “Karşı çıkmak” ur-sag pirig-zi-ga gaba-šu-gar nu-tuku “Kahraman, gerçek aslan, ona karşı koyacak yoktur.” (Gudea Sld. A, II)

gù-giř-gál “Taşımak” má-gán me-luh-ha kur-bi-ta gù-giř-mu-na-ab-gál “O, Magan ve Meluhha ülkelerinden taşıdı.” (Gudea Sld. A, XV)

İsim + Sıfat + Eylem

igi-zi-bar “İçtenlikle bakmak” uru-ni-šè igi-zi-im-ři-bar-ra “Şehrine içtenlikle baktığı zaman” (Gudea St. B, III)

šu-zi-gar “Severek yapmak” ur-sag ma-a-du₁₁ řu-zi-ga-mu-ra-ab-gar “ Ey kahtaman, bana söylediklerini ben sana severek yapmak istiyorum.” (Gudea Sld. A, II)

İsim + Eylem + Eylem

pa-è-ak “Parlak bir şekilde çıkmak” é-ninnu me-bi an-ki-a pa-è-mu-ak-ke₄

“O, Ninnu tapınağının tanrısal gücü yerde ve gökte parlak bir şekilde çıkacak.” (Gudea Sld. A, I)

şu-tag-du₁₁ “Süslemek” temen-bi ì-ir-nun-ka şu-tag da-ni-du₁₁ “O, onun temelini prensliğin güzel yağıyla süsledi.” (Gudea St. F)

SONUÇ

Yaptığımız bu çalışmada, Sumerce alanında yazılmış gramer kitaplarını tarayarak isimler ve fiil formları hakkında bilgileri derlemeye çalıştık.

İsimlerin çoğul formlarının hangi eklerle ve yöntemlerle yapıldığını, dikkat edilecek hususları (canlı-cansız), durum eklerinin kullanılışlarını örneklerle açıkladık.

Sumerce fiillerin yapılarını, çekimli-çekimsiz hallerini, fiil çekimlerini, hamtu ve marû şekillerini, öznelerini, çekim öneklerini, kiplerini örneklerle incelemiş bulunuyoruz.

Bu tez çalışması boyunca gözlemlediğimiz Sumerce grameri üzerinde yeteri kadar çalışma yapılmadığıdır. Hemen her konuda Sumerologlar arasında fikir ayrılıkları gözlenmektedir. Özellikle hamtu ve marû yapılar, /-ed/ ekinde, /-e/ özne ekinde, isimlerin durum eklerinde değişik yorumlar yapılmıştır.

Daha çok çivi yazılı belgelerin okunması ve çift dilli metinler üzerinde yapılan çalışmaların artmasıyla Sumerceye daha fazla nüfuz edileceğini ve tartışmalı noktaların çözümleneceğini umuyoruz.

ÖZET

Mezopotamyada yaşamış olan Sumerlilerin, M.Ö. 3100'den başlayarak Eski Babil Dönemine (M.Ö. 1600) kadar olan sürede kullandığı dil olan Sumerceden, pek çok çivi yazılı belge günümüze kalmıştır. Bu belgeler ile ilgili çalışmalar XX. yüzyılın başından itibaren başlamış ve günümüzde de sürdürülmektedir.

Yazılı belgeler hemen hemen her konuyu kapsamakla beraber, daha çok ticari, hukuki, idari, edebi metinler, ilahiler, kral kitabeleri, hususunda kaleme alınmıştır.

Şimdiye kadar yapılan çalışmalar ışığında Sumerce isim ve fiil formlarını incelemiş, isimlerin nasıl çoğul yapıldığını, hangi durum eklerine sahip olduğu; yine fiillerin zamanları, özneleri, durum ekleri, çekim ekleri örneklerle anlatılmaya çalışılmıştır.

Ayberk ALAGÖZ

ABSTRACT

Sumerians who were lived in the mesopotamia from B.C. 3100 until Old Babylonian Period (B.C. 1600) were being used Sumerian which has reached in many cuneiform writing tablets. The investigation for these documents were started the beginning of XXth century and go on nowadays.

Cuneiform writing tablets were containg whole sector of life such as economical, law, administrative, literature and religious musical motives, king's writings.

According to in investigations to these days, it is clear that Sumerian noun and verb clauses, the plural forms of noun, times, subjects, case affixes, verbal prafixes were trird to explaine.